

Sunne kyrkogård

Bevarandeplan

Upprättad år 2012

Scouten Lindgrens grav på en av allmänningarna.

Bevarandeplan för Sunne kyrkogård, 2012.

Inventering och text där ej annat anges: F d kyrkogårdschef Arne Persson,
Sunne kyrkogårdsförvaltning

Foto där ej annat anges: Birgitta Persson, Sunne kyrkliga samfällighet

Tryck: Ramströms Tryckeri AB

Omslagsbild:
Kyrkogårdsallén mot öster.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	5
Gällande lagstiftning	6
Kyrkogårdar och gravvårdar – en historisk översikt.....	7
Områdeshistoria.....	9
Sunne kyrkas historia	13
Sunne kyrkogård	15-31
Situationsplan	15
Kyrkogård I (Gamla kyrkogården).....	16
Kyrkogård II (Östra kyrkogården)	22
Kyrkogård III (Norra kyrkogården)	24
Kyrkogård IV (Södra kyrkogården).....	26
Kyrkogård V	28
Kyrkogård VI (Löven)	30
Stilutveckling.....	32
Kulturhistoriskt värde	37
Urval av gravvårdar	39
Mycket värdefulla gravvårdar	40
Värdefulla gravvårdar	68
Riktlinjer.....	69
Vård och underhåll.....	70
Ordlista och symboler	72
Yrkestitlar på gravstenar	75
Texter som förekommer på gravvårdar	78
Psalm- och bibelhänvisningar på gravvårdar	84
Övrigt	85
Källor och litteratur	86
Bilagor	

INLEDNING

En del frågar sig kanske om det behövs en bevarandeplan för kyrkogården. Svaret är obetvingat ja och det gör man framförallt med stöd av kulturminneslagen, där det står att kyrkogårdarna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

En kyrkogård speglar historien och minnena över den bygd man lever i och där sockenkyrkan har varit bygdens centrala plats.

Man kan lätt följa decennierna och århundradenas olika kulturförändringar. T.ex gravvårdarnas utformningar och gravstenarnas texter. Bibeltexter förekommer mycket sällan numer, men för hundra år sedan var dessa viktiga liksom yrkestitlar som hängde med fram till 1960-talet.

En annan viktig del i inventeringsarbetet har varit att nedteckna personer som är föremål för hågkomst i bygden. Det kan vara allt ifrån godsherrar, författare, sagoomspunna personer ner till originalet och luffaren. Allt arbete med nedteckning av dessa personer är inte fulländat men kompletterande arbete skall naturligtvis ske fortlöpande efterhand information fås.

För Sunnes del har många av de äldre gravplatserna och gravvårdarna före 1900-talet försvunnit. Den gamla kyrkogården (I) har varit begravningsplats i 300-400 år innan man byggde ut och tog i anspråk den östra kyrkogården (II) på 1920-talet. På grund av platsbrist tror jag att mycket av det äldre materialet försvann.

Under arbetets gång har studier gjorts av det material som finns i skrivna böcker, protokoll och tidningsartiklar. Värmlands Museum har ställt upp och låtit mig gå igenom deras handlingar.

En bra hjälp i arbetet har varit Antikvarietjänst Maud Forsberg AB, som bistått med infallsvinklar och synpunkter. Maud Forsberg har varit "bollplank" under arbetets gång. Bevarandeplanen är framtagen i enlighet med den mall som utarbetats av Maud Forsberg på uppdrag av Karlstads stift.

Eftersom det har blivit många delar av bevarandeplanen som måste fotodokumenteras har jag haft Birgitta Persson vid Sunne kyrkliga samfällighet till min hjälp, liksom vid layoutarbetet.

Sunne i oktober 2012

Arne Persson

GÄLLANDE LAGSTIFTNING

Kulturminneslagens 4 kap behandlar tillståndsfrågor avseende åtgärder och förändringar på kyrkobyggnadens exteriör, interiör, kyrkotomt, begravningsplats och inventarier. Vid frågor rörande förändringar på kyrkogården kontaktas Samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen.

Begravningslagen behandlar frågor om begravningsverksamhet, begravningsplatser, gravrätt och gravanordningar. Vid frågor rörande detta, kontakta Kyrkogårdsförvaltningen.

Miljöbalkens 7 kap 5 § ger ett generellt skydd för alléer utanför kyrkogården. Vid frågor om tillstånd för förändringar, restaurering eller återskapande ska kontakt tas med handläggare på Naturvårdsenheten, Länsstyrelsen.

Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten. Bygglövsfrågor gällande byggnader, installationer och utvidgning av kyrkogårdar handläggs av Sunne kommun.

KYRKOGÅRDAR OCH GRAVVÅRDAR – EN HISTORISK ÖVERSIKT

I alla tider och inom alla kulturer har människor på något sätt tagit hand om sina döda. Enligt kristen tro besegrade Jesus döden och likt honom ska alla troende också uppstå ifrån de döda. De första kristna övertog semiternas gravskick att begrava sina döda på speciellt avsatta platser. Jordbegravning har därefter ända in i modern tid varit det kristna begravningssättet och de döda begravdes i öst-västlig riktning för att på uppståndelsens dag kunna möta Kristus ansikte mot ansikte. Redan under medeltiden användes området närmast kyrkan som begravningsplats. Det kringgärdades av en mur för att markera gränsen för den vigda jorden. Muren som till en början var av träbalkar, kallades i äldre tid för bogårdsmur och senare kyrkogårdsmur. Kyrkogården var indelad i kvarter där varje hemman hade sin anvisade plats. Ytan var öppen, gräsbevuxen och betades av kreatur. Gravarna var oregelbundet placerade och gränsen dem emellan omarkerad. Enligt en seglivad föreställning skulle inte norrsidan

De mest eftertraktade gravplatserna låg till en början närmast kyrkan på södra sidan.

om kyrkobyggnaden ha använts som begravningsplats under medeltiden då man trodde att onda makter vistades i norr. Andra forskningsrön visar dock att kvinnorna under tidig medeltid i många fall begravdes på kyrkans norrsida, Mariasidan, medan männen oftast begravdes på sydsidan. Senare förvisades självspillingar, d v s de som tagit sitt eget liv, och avrättade personer till den norra delen av kyrkogården. De mest eftertraktade gravplatserna låg närmast koret och söder om kyrkan, helst direkt intill kyrkväggen. På så sätt delades kyrkogården in i områden som skilde de besuttna från de egendomslösa.

Under senmedeltiden kunde personer ur de högre samhällsskikten också få sina gravplatser inne i kyrkorna. Kyrkorummen blev härigenom hälsovådliga att vistas i men först med 1783, 1805 och 1815 års kungliga förordningar fick de hygieniska aspekterna genomslag och begravningsskicket förbjöds. För att komma tillrätta med de äldre överfyllda och ohälsosamma kyrkogårdarna beslutade riksdagen år 1815 att begravningsplatserna av hygieniska skäl skulle anläggas på avstånd från kyrka och bebyggelse. Härigenom uppstod den

separering mellan kyrkogård och griftegård som särskilt präglar större samhällen och städer. Kungl. Majt anbefallde också att begravningsplatserna skulle inhägnas och planteras med buskar, träd och häckar. Dessa ansågs inte bara ha en estetisk funktion utan att det också renade luften. Nya planritningar på kyrkogårdar skulle vidare godkännas av Överintendent-ämbetet.

Kyrkogårdsidealet kom till en början att präglas av symmetriska grusgångssystem likt stadsplaneringens rutnätsplan, regelbundna kvarter, markerade gravplatser med stensocklar eller påkostade gjutjärnsstaket, alléer och tuktade planteringar. Under 1800-talets senare del kom den engelska fria och naturliga parkstilen att påverka utformningen av många kyrkogårdar med mjukt formade kvarter och slingrade gångar.

Under medeltiden var träkors den vanligaste markeringen på gravarna. Tidigt började

Påkostat gjutjärnsstaket på gamla kyrkogården.

dock de mer välbeställda att förse sina gravar med liggande hållar, däribland så kallade liljestenar, och ibland resta stenar eller sarkofager. Under 1600-talet ersattes de liggande hållarna av resta stenar vilket gav kyrkogårdarna en helt ny karaktär. Samtidigt blev gjutna järnkors allt vanligare. I Värmlands och Dalslands bruksbygder fick flerarmade smideskors med rik utformning stort genomslag. Under 1800-talets andra hälft började större stenhuggerier att i tryckta kataloger lansera höga iögonfallande granitstenar som på beställarnas önskemål kunde förse med ornament och förgylld text som förutom den dödes namn och levnadsdatum också angav yrke och gårdsnamn eller hemort. Den stora allmänheten fortsatte dock att använda enkla träkors eller mer anspråkslösa stenar.

Under funktionalismen på 1930-talet förändrades idealet mot mer enhetliga och lättskötta kyrkogårdar med anspråkslöst utformade granitstenar stående i raka rader på obrutna häckinramade gräsytor. Förändringen mot enkelhet och likformighet speglade samhällsförändringen i stort som präglades av ett större jämställdhetsideal. Stränga bestämmelser om mått och utformning samt massproduktion av stenar medförde under kommande årtionden att gravvårdarnas äldre variationsrikedom försvann. Från 1990 ges utformning och storlek av gravvårdarna åter större frihet. Under senare tid har antalet urngravar ökat. Många väljer också att få askan anonymt nedgrävd i minneslundar. Dessa nya begravningsskick kan höra samman både med att antalet krematorier har ökat men också med ett förändrat synsätt på döden.¹

Flerarmat ringkors i smide.

¹ Nordström 1999. Kapitlet har med författarens tillstånd hämtats från skriften *Kyrkan mitt i byn*.

OMRÅDESHISTORIA

Enligt Värmlands Museums arkeologiska undersökningar åren 2004-2007 och handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv vet man att det redan på bronsåldern och järnåldern fanns aktiviteter och bosättningar i området söder om kyrkan på Torvnäs-, Helgeby- och Gyllebyområdena. För Fryksdalens del koncentrerades till största delen aktiviteterna till sjön Frykens östra stränder, och då var det naturligt att detta skedde på uddar och sund. Området var till stora delar vattenområden och sankmarker. Platserna var utmärkta för jakt och fiske men även som kommunikationsleder. Fynd från bronsåldern har påträffats bl.a i Gunnarsbymoosen. Där har ett bronssvärd hittats som daterats till 1600-talet f.kr.

Närområdena har under de närmaste århundradena varit en utpräglad jordbruksbygd. Sunne kyrka och dess pastorat har varit dominerande jordägare i närområdet. Stora arealer har tillhört prostgården Hasselbol. Sunne pastorat var ett rikt och eftertraktat pastorat, vilket gav goda försörjningsmöjligheter för prostar och kyrkoherdar. Nuva-

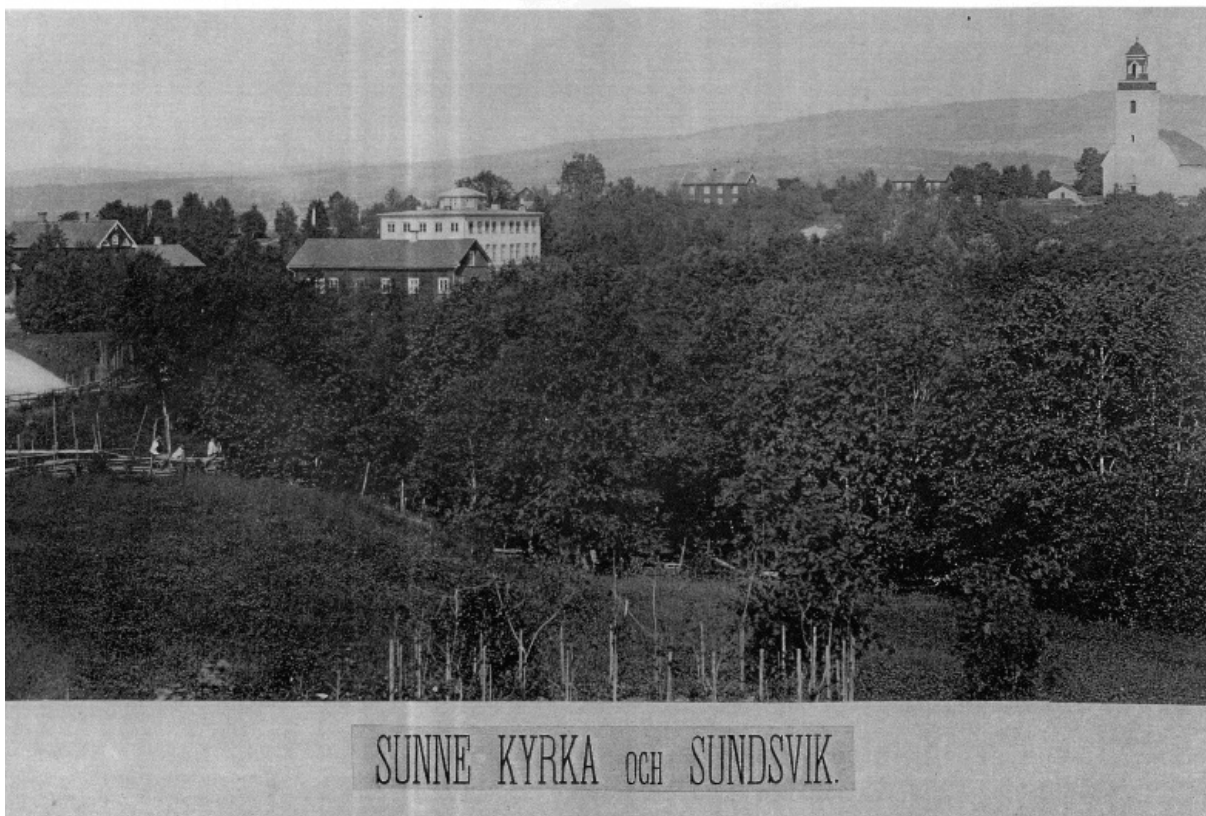
Karta över Sunne prästgård av H Arfvedsson 1645.
(Originalet i Lantmäteristyrelsens arkiv i Stockholm).

rande prostgård vet man haft sitt nuvarande läge åtminstone sedan år 1640. Enligt Värmlands Museums arkeologiska undersökningar antar man att den prästgård som omnämns och blir nedbränd år 1565 av norrmännen under det nordiska sjuårskriget under 1560-talet, låg ca 300 meter sydöst om nuvarande prostgård. Om ett nytt läge för prästgården efter denna brand togs i bruk eller ej vet man inte. Prostgården såldes till privata ägare år 2012.

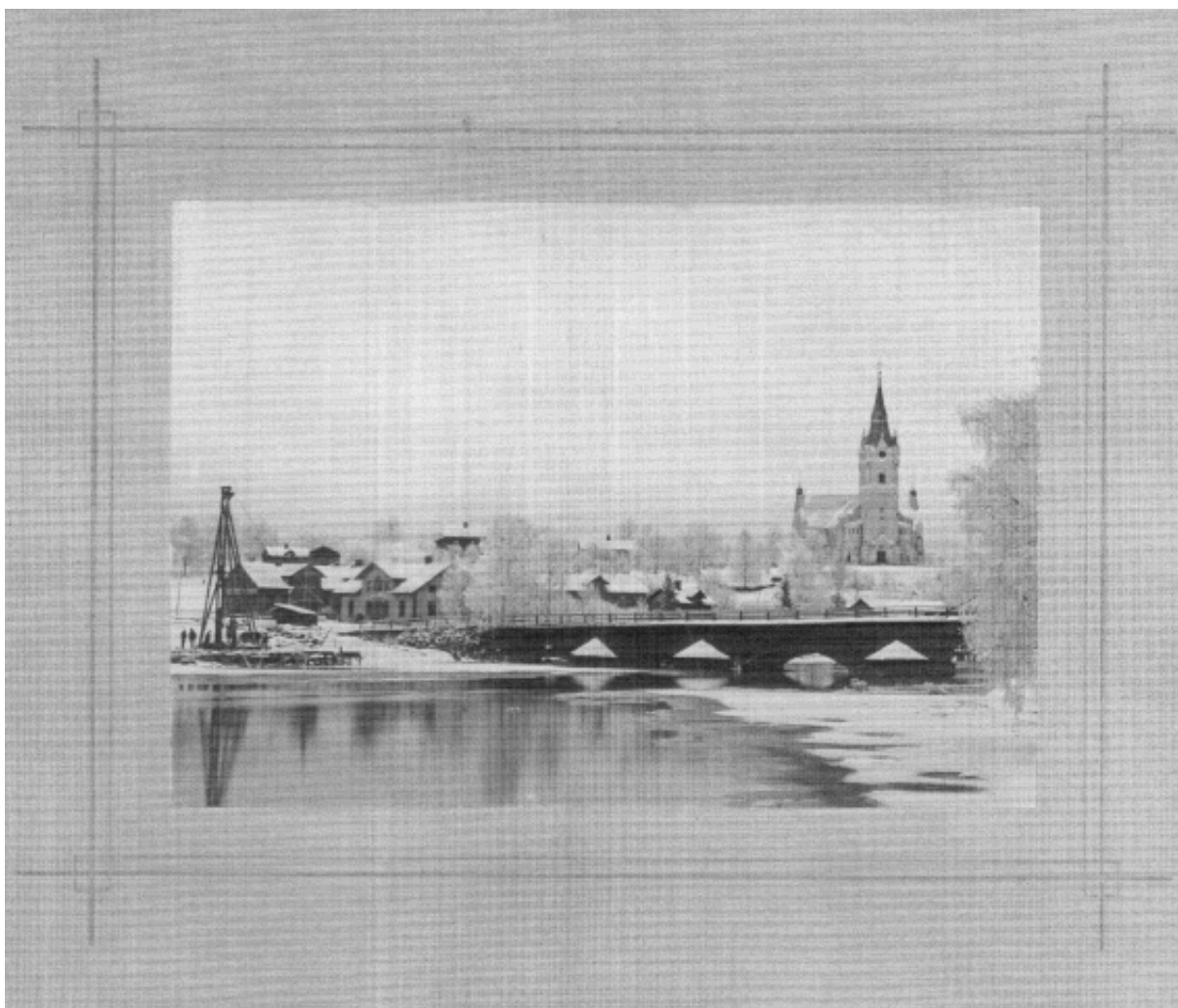

1800 års karta över Sunne prästgård. Notera särskilt impedimentet norr om 11. Enligt beskrivningen till kartan utgörs 11 av Hasselbolsgärdet.

Namnet Sunne härrör från ordet sund. Naturligt var att sundet mellan Övre och Mellanfryken är ursprunget för namnet Sunne. Orten kallades därför Sund (Sundsvik) fram till senare delen av 1800-talet. Som ort växte Sunne (Sund) i rask takt i och med den stigande båt- och fraktrafiken på Frykensäarna. I de norra delarna, Åmbergsheia, benämns marknadsplatser och exercisfält sen äldre tider. Sedan järnvägstrafikens tillkomst under 1910-talet stärktes orten som administrativt centrum och handelsplats ytterligare. Båttrafiken kom senare att minska i betydelse då järnvägen tog allt mer hand om gods- och persontrafiken. Sunne blev köping år 1920 och efter 1971 benämns det administrativa Sunne som Sunne kommun och omfattar församlingarna Sunne, Gräsmark, Lysvik, Västra Ämtervik och Östra Ämtervik.

Sunne kyrka och Sundsvik omkring 1860.
Fotoägare: Sunne Hembygdsförening. Fotograf okänd.

Sunne kyrka och området kring Sundsbron omkring 1910.
Fotograf okänd.

Bild över Sunne tätort 2012 tagen från kyrktornet.

Bild över Hasselbol och Torvnäsområdet 2012.

SUNNE KYRKAS HISTORIA

Sunne kyrka har varit moderförsamling och moderkyrka för Fryksdalen fram till år 1821. I Fryksdals härads domböcker nämns Sunds kyrka år 1323. Ortnamnet Sunne benämns först långt in på 1800-talet.

De första kyrkorna som fanns på nuvarande plats var av trä. Fernow skriver om detta på 1700-talet och man tror att han menar någon typ av stavkyrka. Den första stenkyrkan kom emellertid först på 1640-talet. Av kyrkans inventarier är dopfunten i täljsten från 1200-talet. En gammal sakristiedörr i järn är medeltida och kommer att sättas upp i vapenhuset under år 2012.

I mittgången fram mot altaret ligger en gravhäll över Petrus Jonae som var kyrkoherde i Sund i hela 61 år och avled här 1623. Gravhällen har haft sin plats i prostgraven ute på kyrkogården fram till år 1934. Om den någon gång tidigare legat i kyrkan kan ej utrönas, men troligtvis är Petrus Jonae gravsatt där.

På kyrkans norra vägg finns ett begravningsvapen (huvudbanér) som bars först i processionen vid löjtnanten Erik Reuterfeldts begravning i Sunne kyrka 1677. Erik Reuterfeldt var gift med generalmajoren Jonas Hansson Gyllenspetz dotter Anna Catharina. Han är begravd i kyrkan och ligger i det Gyllenspetzka gravkoret. Begravningsvapnet är återfört från Värmlands museum år 1977. Troligtvis har vapnet varit på Värmlands museum sedan branden år 1886. Enl. inventarieförteckning från 1830 skrivs att en liksten täcker dubbelgraven den Gyllenspetzka och prästgraven framme i mittgången. Man noterar vidare att inga inskriptioner förekommer. I samband med den stora kyrkorenoveringen 1933-1934 berättas att två gravkammare finns framme under koret.

År 1699 eldhärjades kyrkan och en ny kyrka byggdes upp. Arbetet sattes snabbt igång med det gamla murverket som grund och med hjälp av virke från kyrkans skogar. Kyrkoherde Sven Vigelius ledde arbetet, men återuppbyggnadens alla detaljer fortgår t.ex. med kyrkbänkarna ända fram till början av 1800-talet. Man förlängde koret och tornet byggdes upp med lanternin. Dessförinnan tror man att en klockstapel fanns söder om kyrkan.

År 1886 eldhärjades kyrkan på nytt. På de kvarvarande murarna från 1640-talet byggdes den nuvarande kyrkan upp år 1888. Kyrkan är stor och kallas ibland för "Fryksdalens domkyrka".

Vid de eldsvådor som drabbat Sunne kyrka har de flesta äldre inventarier för-

Gravhäll över Petrus Jonae, död 1623 i Sunne kyrka.

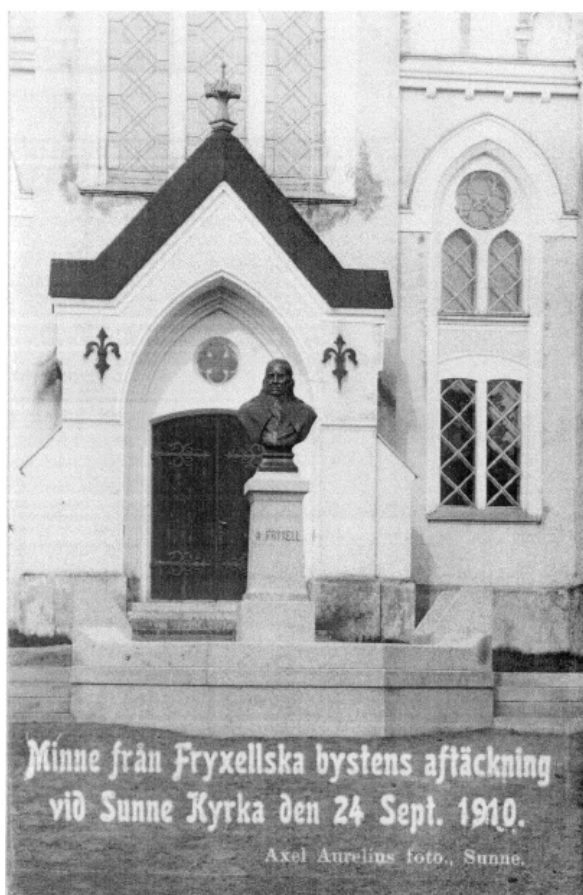
Reuterfeldtska funeralvapnet (begravningsvapnet) i Sunne kyrka.

Sunne kyrka. Bild från 1900-talets början.
Fotoägare: Sunne Hembygdsförening.

störts. Bevarade är dock bl.a dopfunten som tidigare nämnts, fyra keruber samt det ovan nämnda Reuterfeldtska begravningsvapnet. Kyrkklockorna blev omgjutna av Bergholtz i Gävle år 1886. Nuvarande kyrka har genomgått flera restaureringar. De större har varit på 1930-talet då de nuvarande valven tillkom. År 1973 renoverades kyrkan ytterligare under ledning av arkitekt Lars-Erik Havstad. På 1990-talet anlades bl.a en krypta under högaltaret i de utrymmen som tidigare varit panncentral. Arkitekt för denna renovering var Karl Karlsén.

En byst över prosten Anders Fryxell pryder en plats alldeles söder om kyrkan och avtäcktes år 1910. Bysten är skapad av Walter Runeberg. Sin första elektriska belysning fick kyrkan år 1907 vilken bekostades av Sparbanken i Sunne.

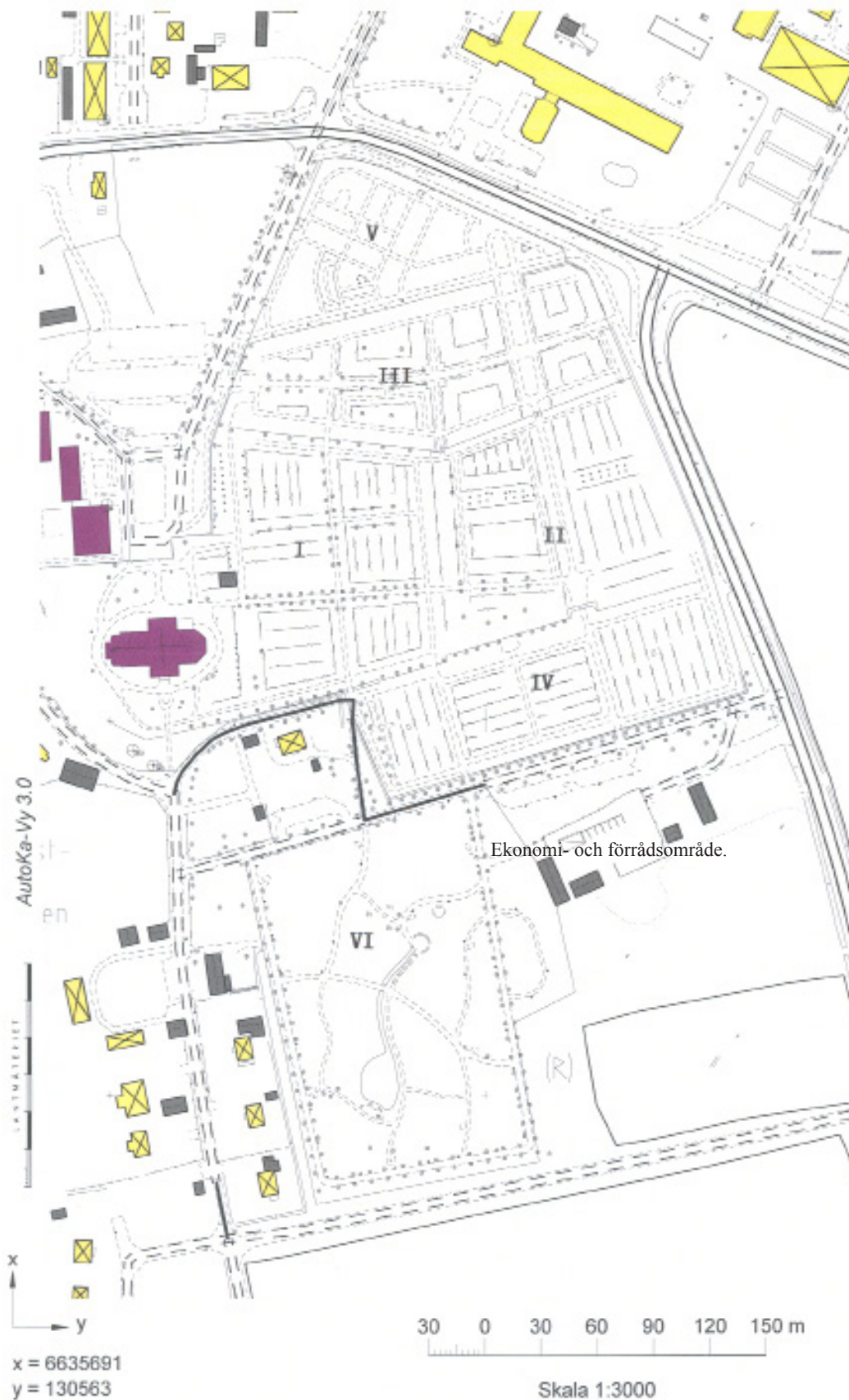
Bysten av Anders Fryxell söder om Sunne kyrka - minne från avtäckningen 24 september 1910.
Foto: Axel Aurelius.

Sunne kyrka 2012.

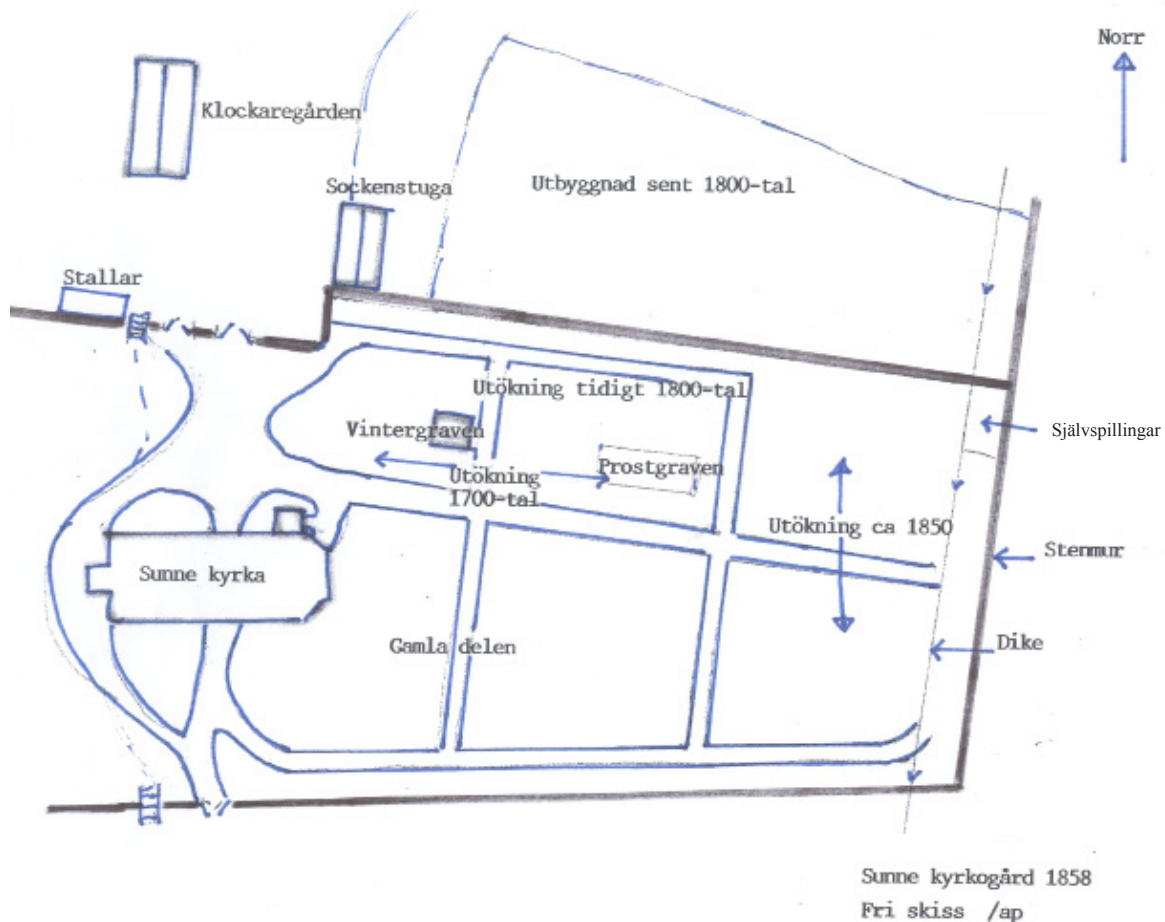
SUNNE KYRKOGRÅRD

Kyrkogården är uppdelad i sex olika delar efter utvidgningsfaserna som skett genom åren. Delarna beskrivs på följande sidor under rubrikerna Kyrkogård I–VI. Bilden nedan visar situationsplan över Sunne kyrkogård 2012.

Kyrkogård I (Gamla kyrkogården)

Man kan anta att det funnits en kyrkogård på nuvarande plats sedan mitten av medeltiden. När Fryksdalen kristnades på 1100-talet är det troligt att här uppfördes den första kyrkan som ersättning för den hedniska offerplatsen som sannolikt fanns på kyrkberget. Den gamla kyrkogården var i början förhållandevis liten och utvidgades efterhand i små etapper från 1700-talet fram till 1800-talets senare del. 1920 skedde en större utbyggnad österut och som nu kallas kyrkogård II.

Gamla kyrkogården omgärdas av en stenmur med en stenstätta norr om kyrkan och en söder om kyrkan. Huvudporten intill kyrka och kyrkogård har vackra järngrindar tillverkade på 1930-talet i en smedja på Leran i Sunne av smeden Axel Edström. Vid 1700-talets utvidgning lades en stenmur rakt österut från nuvarande Pålssonsgraven och ner mot dalgången. Denna del var ”försedd med tvenne portar av jern, försedda med lås” enl. noteringar i inventarieboken från 1830. Stenmuren flyttades vid 1800-talet längre norrut då

Den norra stenstättan.

Huvudgrinden från norr.

man gjorde en utvidgning mot norr och öster. Rester av den gamla muren kan påträffas än i dag vid gravgrävningar i området. I och med utvidgningen fick gamla kyrkogården den utbredning den har idag.

År 1859 togs beslut om anläggandet av de första familjegravarna.

Gamla kyrkogården har präglats av de lindar som började planteras på 1850-talet. Hela den gamla delen har bestått av gruskvarter fram till 1950-talet med livhäckar av hagtorn och själva gravplatsen omgärdad av måbärshäckar. Av detta finns bara ett kvarter kvar idag. Emellertid har kyrkogårdsnämnden beslutat att ramgravarna av sten uti gräsfälten skall återställas till grus, vilket gjorts till en del.

Gruskvarteret från nordväst.

Gruskvarteret från nordöst.

Ramgravar med grus.

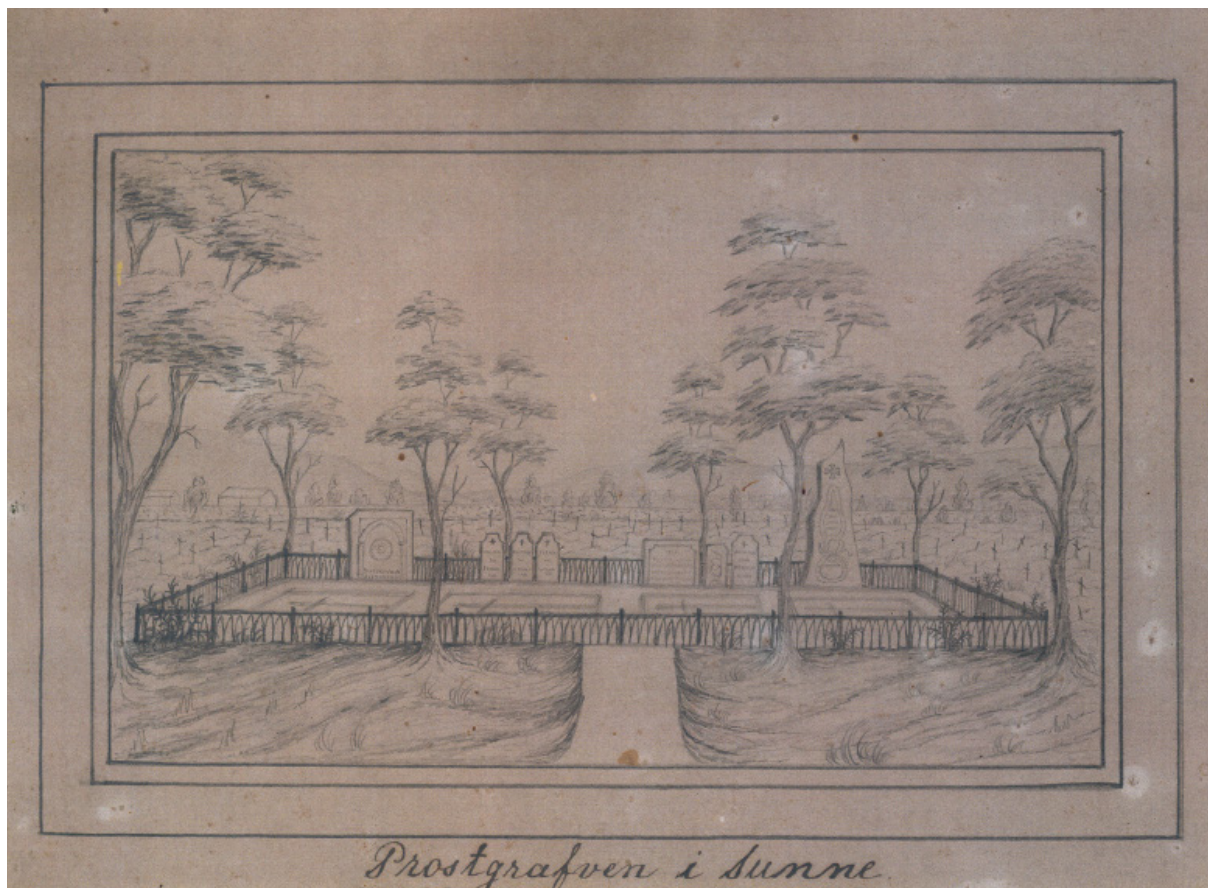
Nämnas kan att den plantering av lind som skedde på 1800-talets senare hälft finansierades av de avgifter som togs in vid försäljning av familjegravar som blev allt vanligare i slutet av 1800-talet. Vi kan idag beskåda resultatet i form av den ståtliga lindallé, som skär genom den gamla kyrkogården. Beläggningen på vägarna är asfalt och inom en del kvarter även skifferplattor. Gruskvarterets gångar är intakta med grusbeläggning.

Prostgraven, även kallad Fryxellska gravarna, intar en miljöbildande del i kyrkogårdssallén på gamla kyrkogården, där den dominerade stenen är över Anders Fryxell.

Nordöst om kyrkan ligger ett vitputsat kapell med skiffertak med året 1799. Detta kapell har genom åren benämnts som likboden, vintergraven eller stenkistan. Kapellet förmodas ha tillkommit i samband med ombygget av kyrkan på 1790-talet. Nuvarande inre, och till vissa delar yttre, utseende fick kapellet vid en ombyggnad 1947.

Den mäktiga kyrkogårdssallén.

Skiss över prostgraven, sedd från söder, från 1800-talet. Gravstenen längst till vänster över Petrus Jonae flyttades in i kyrkan 1934.

Den dominerande stenen på prostgraven är rest över Anders Fryxell.

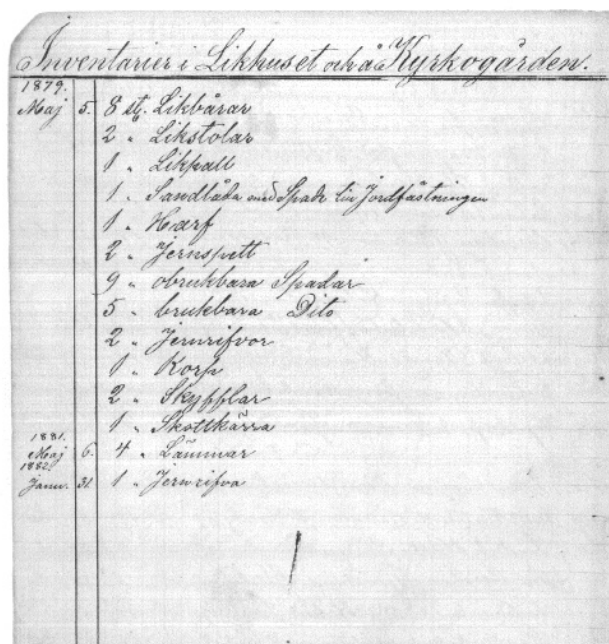
Kapellet från 1799.

Kyrkberget väster om kyrkan iordningsställdes med bland annat planteringar år 1939.

Nordväst om kyrkan inrättades en Minneslund 1981.

För att klara vattenavrinningen från den gamla kyrkogården fanns ett stort dike som gick från söder till norr i den östra delen. Diket fanns kvar i alla fall till 1800-talets senare del.

I kyrkogårdsmuren på ömse sidor om Sunne kyrka finns två gamla sten-trappor (stättor) med smidda järnräcken som möjliggör passage över muren utan att anlita de vanliga portarna. Avsikten med dessa trappor har varit många under årens lopp, men med största sannolikhet hade dessa stenstättor en praktisk och skyddande betydelse. Överallt på landsbygden var det ju förr vanligt med stättor vid grindar för att hålla betande djur och grisar borta från områden man ville skydda.

Inventarieförteckning från 1879.

Den södra stenstättan.

På Sunne kyrkogård finns ett gravmonument som är placerat mellan gravkapellet och Sunne kyrka. Det kom på plats den 28 oktober 2010. Gravmonumentet tillhör en gren av slkten Stoud Platou Thoresen och är anlagt som en gravkammare.

Kyrkogård II (Östra kyrkogården)

Kyrkogården byggdes 1921 rakt österut om den gamla kyrkogården. Stenmuren vid den gamla delen togs bort ovan mark, och delar av muren förflyttades österut. Kyrkogården höjdes upp med dryga metern över omkringliggande omgivning. Söder om både den nya kyrkogården (Östra Kyrkogården) och den gamla gick en landsväg in till samhället. Från denna landsväg in mot den nyanlagda Östra kyrkogården byggdes en stigport/stiglucka, benämnd Selma Lagerlöfsporten. Anledningen till att den kallas så kan möjligtvis bero på att Selma Lagerlöf skänkt pengar till den. Stigporten är vitputsad och har skiffertak. Två maktiga grindar pryder porten.

År 1943 beslutades om att de norra delarna av östra kyrkogården skulle omläggas och säljas som familjegravar. Även övriga delar på östra kyrkogården genomgick förändringar efter ritningar av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén. Förändringsarbetet tycks pågå fram till 1951 enligt artiklar i NWT.

Noteras kan också göras att församlingen tillsatte en kyrkogårdsnämnd år 1943. Kyrkogårdsfrågorna blev tydligen tunga efter utvidgningen 1920 och av de förändringsarbeten som gjordes under 1940-talet samt av förarbetena för den nya kyrkogård III (norra kyrkogården) som blev klar 1951. Kvarteret H på den östra kyrkogården karaktäriseras av gravstenar som är högre än breda. Dominerande träslag på denna del är lind och hagtornshäckar. Under senare tid har även annat trädmaterial planterats t.ex tårbjörk, oxlar och oxbärshäckar. Området anlades från början med två allmänningskvarter vilka till vissa delar fortfarande präglar området. De första kvarteren mot norr som var allmänkvarter omvandlades under 1940-talet och fick en annorlunda utformning ämnade för familjegravar.

Båda bilderna visar "Selma Lagerlöfsporten" från norr.

Bild från centrala delarna av kyrkogård II, med den västra delen av tujaallén och de vackra hängbjörkarna.

Beläggningen på vägarna är asfalt. En del mindre gångar är belagda med skifferplattor.

Från vänster ser vi gravfogden Hjalmar Henriksson, avliden 1949 och kyrkogårdsarbetaren Karl Zätterström, avliden 1951. Bilden togs i kyrkogårdsallén på 1930-40 talet. Fotoägare: Maragareta Alenmalm.

Kyrkogård III (Norra kyrkogården)

Entrébild till kyrkogård III.

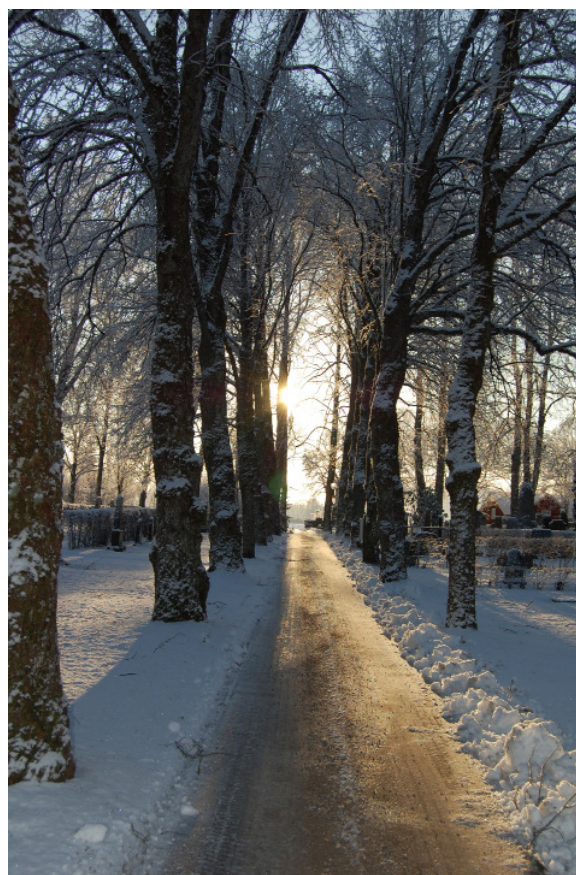
Kyrkogården byggdes ut år 1951. Det nya området anlades norr om Kyrkogård I och Kyrkogård II fram till Östra Ämterviksvägen. Kyrkogård III ritades av trädgårdsarkitekt Edvard Jakobsson och är i sin stil och utformning en typisk 1950-talskyrkogård. Kvarterindelningen är strikt med bestämda regler för gravstenar och häckar. Två avdelningar anlades som allmänningskvarter, och har idag i stort sett kvar sin ursprungliga karaktär.

Vegetationen domineras av en genomgående allé av lind. Plantering av nu dominerande hängbjörkar finns i en del kvarter. Den längsgående muren mot norr, vars topp ligger i kyrkogård III:s marknivå, är planterad längs hela sträckningen med hängalm omväxlande med paraplyalm. Häckinramningen är till större delen planterad med hagtorn.

Kors på entréns grindstolpar.

Vägarnas beläggning är asfalt. Kyrkogården förbinds med kyrkogård II med mindre stentrappor i öst och väst och en större trappa i de centrala delarna.

Genomgående allé från kyrkogård III fram till den nya kyrkogården (kyrkogård VI).

B-kvarteret på kyrkogård III bedöms som värdefullt.

Ett av kyrkogård III:s allmänkvarter.

Kyrkogård IV.

Kyrkogård IV från väster.

Kyrkogård IV (Södra kyrkogården)

Kyrkogård IV, som togs i bruk 1971, är ritad av trädgårdsarkitekt Edvard Jakobsson. Karaktären är påfallande strikt med raka häckrader. Kyrkogården har gångar som leder in mot Kyrkogård I och Kyrkogård II. Mot kyrkogård II finns den så kallade Selma Lagerlöfsporten (stigport) som byggdes år 1922 i samband med anläggandet av denna del. Mot söder finns gångar som leder till kyrkogård VI, parkeringsplatser och ekonomibyggnader. Området har på senare år kompletterats med barrväxtplanteringar och nya urnkvarter har

Kyrkogård IV. Centralt belägen meditations- och sittplats.

anlagts. Gångarna framför gravplatserna är anlagda med sjöstensplattor och vägarna är asfalterade. På kyrkogårdens mitt vid muren mot norr finns en relativt stor sittplats med en brunn.

Kyrkogård V

Kyrkogård V utgör Sunne kyrkogårds nordligaste del och togs i bruk år 1988. Den avgränsas i norr av en stenmur mot Storgatan. Kyrkogården ligger ca 1 m lägre än Kyrkogård III och går fram till Kyrkogård III, vars stenmur är en stödmur.

Kyrkogården har ritats av landskapsarkitekt Ulla Lundell. Små kvarter och inramningar har skapats vilka ger en lummig karaktär. Trädplanteringen är blandad med friväxande planteringar som bildar ridåer. I området finns en Minneslund, vilken präglas av den naturliga öppna omgivningen och de högresta björkarna. Området slås med lie för att bevara ängskaraktären. Beläggningarna på de större vägarna är asfalt och de mindre inom själva gravområdena är anlagda med betongmarkplattor. Ett område i östra delen har reserverats för muslimska gravsättningar.

Kyrkogård V med friväxande ryggplanteringar.

Minneslunden på kyrkogård V.

Kyrkogård VI (Löven)

Kyrkogården, eller rättare sagt begravningsplatsen, togs i bruk år 2010.

Begravningsplatsen har ritats av landskapsarkitekt Monica Sandberg, och innehåller en centralt belägen minnes-, meditations- och ceremoniplats. Från denna plats rinner en konstgjord bäck från en skapad källa. Bäckens mynnar ut i en konstgjord damm 200 m längre söder ut. I området har flera askgravlundar anlagts och flera tänkbara platser är reserverade för framtida bruk.

Begravningsplatsen domineras av stora öppna ytor men även av massiva trädplanteringar

Kyrkogård VI från söder.

Kyrkogård VI söder med delar av bäck och damm.

av framförallt björk och hassel, vilket också ger en känsla av parkanläggning. Hela området inramas av en stor väg som kantas av en allé med silveroxlar.

En del av begravningsplatsen i områdets sydöstra del har reserverats för muslimska gravsättningar. Strax norr om detta område har anlagts en skogsplantering som är tänkt att fungera som en minnespark utan gravsättningar.

Öster om kyrkogårdens sydliga del ligger ett område som skyddas av fornminneslagen, där Sunne prästgård låg och som brändes ner under nordiska sjuårskriget på 1560-talet.

En av askgravlundarna på kyrkogård VI.

Kyrkogård VI med kyrkan i bakgrunden.

STILUTVECKLING

När man tittar närmare på stilutvecklingen på gravvårdarna på Sunne kyrkogård finner man ganska snart att gravvårdarna från tiden före år 1900 är få. Troligtvis beror detta på att man bara hade den gamla kyrkogården att tillgå fram till i början av 1920-talet då en större utbyggnad skedde österut. Platsbristen gjorde att mycket av de äldre gravvårdarna togs bort.

Av de äldre järnkorsen som kan härledas till 1700-talets slut och 1800-talet finns en del bevarade. Flera av dem magasinerades på kyrkvinden, men blev i slutet på 1900-talet utlånade och utplacerade på kyrkogården. Detta tyder på att de plockades in en gång för att bereda plats för nya familjegravar som blev allt vanligare för 100 år sedan. Gravvårdarna av sten tycks ha gått ett annat öde till mötes.

Gravvårdar från tiden omkring förra sekelskiftet finns det dessbättre ett bra urval av.

1800-talets gjutjärnskors och gjutjärnsplattor är av lokalthistoriskt värde och mycket värdefulla då flera av dessa är gjutna av Olsson & Skoglund i Gävle. En av grundarna av gjuteriet i Gävle var Axel Olsson från Persby i Sunne.

Sunne hade fram till 1960-talet flera lokala stenhuggare. Många av dessa stenhuggares gravstenar finns på kyrkogårdarna I, II och III. På sidan 32 - 36 visas gravvårdar från respektive tidsperiod.

Järnkors är utlånade och uppsatta på de olika kyrkogårdsdelarna.

1600-talet och 1700-talet

Petrus Jonaes gravhäll från 1623.

Gjutjärnsplatta från 1686.

Prostgravarna sent 1700-tal.

1800-talet

Tidigt 1900-tal

1940-talet

1950-talet

1980-talet

Bronsplattor i askgravlunden.

KULTURHISTORISKT VÄRDE

Det kulturhistoriska värdet är inte statiskt och vad som anses vara kulturhistoriskt värdefullt varierar med tiden. Det som i sin samtid anses vara fult eller ointressant kan senare upphöjas till kulturarv. Kulturhistoriskt värde består av flera samverkande delvärden, vilka finns beskrivna i boken Kulturhistorisk värdering av bebyggelse av Axel Unnerbäck, och som kortfattat beskrivs nedan.

Kyrkogårdar och gravvårdar kan ge information om samhällets historia, både på lokal, regional och nationell nivå. De har då ett samhällshistoriskt och/eller ett lokalhistoriskt värde. Till exempel kan inskriptioner på gravvårdar berätta om vilka näringar som varit vanligt förekommande under olika tider, om specifika händelser eller om byar och gårdar som inte längre finns kvar. Socialhistoriskt värde gränsar ofta till samhällshistoriskt värde, men med fokus på människan i samhället. På kyrkogårdar speglas det sociala livet tydligt, då människor tidigare ofta begravdes på olika delar av kyrkogården beroende på klass och ekonomiska möjligheter att köpa en gravplats. Genom inskriptioner kan också män, kvinnor och barns status i samhället under olika perioder avläsas. Personhistoriskt värde kan tillskrivas gravvårdar över kända och intressanta personer.

Miljöskapande värde kan tillskrivas gravvårdar som i sig inte har ett högt kulturhistoriskt värde, men som genom sin placering eller som del i en grupp är viktiga för helhetsmiljön på kyrkogården. Även vegetation, murar, byggnader och andra inslag på en kyrkogård kan ha miljöskapande värde. Gravvårdar som är konstnärligt gestaltade kan tillskrivas konstnärligt värde.

Inskriptioner berättar mycket om bygden och människorna som levat där, liksom om samhällets utveckling i stort. Vad som står skrivet på en gravvård är ofta typiskt för den tid då den tillkom.

På gravvårdar från 1600-1800-talet och genom nästan hela 1900-talet finns många antika och kristna symboler. Idag har dessa symboler till stor del ersatts av dekorer och symboler med konstnärligt värde eller personliga förtecken.

I övrigt bör gravvårdar som är tillkomna före mitten av 1800-talet bevaras, eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella serietillverkningen av gravvårdar, och eftersom få såpass gamla gravvårdar finns bevarade. Även gravvårdar tillkomna från mitten av 1800-talet till 1930-talet kan vara hantverksprodukter väl värda att bevara.

Gravvårdar kan vara bevarandevärda på grund av materialet som de är utförda i. Alla gravvårdar eller detaljer i gjutjärn bör bevaras, eftersom de berättar om en unik konstruktionsperiod och många gjutjärnsdetaljer redan har försvunnit. Likaså bör gravvårdar i smidesjärn bevaras. Träkors var länge vanligt förekommande på gravar. Få av dessa finns kvar på kyrkogårdarna på grund av materialets förgänglighet. Gravvårdar i lokala material eller hantverk bör bevaras.

Tidstypiska gravvårdar kan även pekats ut som kulturhistoriskt värdefulla. Syftet är då att visa på variationen i stil under olika tider. Dessa gravvårdar visar också tydligt på olika tidsskikt på kyrkogården. På en utvidgning från 1940-talet kan det vara viktigt att bevara

Marianne Hööks gravplats.

gravvårdar från den perioden, medan det i ett kvarter med många gravvårdar från förra sekelskiftet är viktigt att bevara just dessa.²

Prostgraven - kultur- och personhistorisk gravplats. Foto från 1800-talet. Fotograf okänd.

² Myhrberg 2012. Texten är med författarens och samfällighetens tillåtelse hämtad från Bevarande planer för kyrkogårdar i Säffle pastorat.

URVAL AV GRAVVÅRDAR

Urvalet av gravvårdar som ska bevaras har baserats på ovan nämnda kulturhistoriska värden, riktlinjer i Centrala Gravvårdskommitténs Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar och diskussioner i referensgruppen.

De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna delas in i kategorierna ”mycket värdefull” och ”värdefull”, enligt Centrala Gravvårdskommitténs Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar. De gravvårdar som klassas som mycket värdefulla ska bevaras när gravrätten återlämnas. De ska inte återanvändas och så långt som möjligt bevaras på ursprunglig plats. De värdefulla gravvårdarna bör bevaras. Förändringar av värdefulla gravvårdar och återupplåtelse av gravplatsen kan ske, så länge det kulturhistoriska värdet inte minskar. Många av de värdefulla gravvårdarna ingår i ett sammanhang som ger dem miljöskapande värde och gör dem viktiga för kyrkogårdens eller ett kvarters karaktär.³

Norr om grav 0100-0298 000 längs muren står 2 st gjutjärnskors och 1 st järnkors från 1800-talet. De klassas som mycket värdefulla.

³ Myhrberg 2012. Texten är med författarens och samfällighetens tillåtelse hämtad från Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat

MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

På Sunne kyrkogård har 102 st gravar klassats som mycket värdefulla.
Av dessa är 6 st i kyrkogårdsnämndens ägo:

0100-0005000
0100-0077000
0100-0139000
0100-0303000
0202-0134135
0208-0099000

18 st gravplatser vars ägandeförhållande är osäkra kräver ytterligare utredning:

0100-0024000
0100-0109000
0100-0123000
0100-0128000
0100-0129000
0100-0155000
0100-0161000
0100-0186000
0100-0196000
0100-0277000
0100-0278000
0100-0293000
0100-0295002
0100-0297000
0100-0393000
0100-0495000
0100-0625000
0100-0684000

Gjutjärnsplatta vid gravkappellets norra vägg. 1600-talet.

Alla äldre järnkors som finns på gravplatserna har alla klassats som mycket värdefulla. De är kyrkogårdsnämndens egendom och finns på följande gravar:

0100-0037000 2 st
0100-0116000
0100-0157000
0100-0279000 3 st
0100-0294000 2 st
0100-0407000
0100-0507000
0100-0708000
0100-0800000
0100-0805000
0201-0001000
0205-0007000
0206-0024000
0403-0442443
0403-0473475
0403-0503506
0403-0537000
0404-0018000

Dessutom finns 3 st gjutjärnskors och 1 st gjutjärnsvård på följande gravar:

0100-0024000
0100-0159000 (Gjutjärnsvård)
0100-0161000
0100-0303000

Dessutom finns vid gravkapellet södra vägg 1 st järnkors. På norra väggen finns 1 st gjutjärnsplatta från år 1686. Norr om grav 0100-0298000 längs muren står 2 st gjutjärnskors samt 1 st st järnkors. På kyrkvinden finns ett antal bevarade järnkors i skiftande kvalitet. För övrigt hänvisas till smideskorsinventeringen i Karlstads stift 2010.

Järnkors vid gravkapellet södra vägg. 1800-talet.

Grav nr: 0100-0005000

Tillkomstår: 1930-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande och personhistoriskt värdefull. Ovanlig utformning.

Gravvård i form av stenkista med fornnordisk ornamenterik över odalmannen Olof Nilsson (Rik-Ola i Myråsen).

Grav nr: 0100-0024000

Tillkomstår: 1850-talet

Urvalskriterier: Material – gjutjärn, personhistoria, titel.

Gjutjärnsvård från Olsson och Skoglunds i Gävle. De gravsatta kommer från Persby i Sunne där Axel Olsson, en av grundarna av Olsson och Skoglund, är född.

Grav nr: 0100-0037000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, material – smide, hantverk.

Vackert bearbetad sten i svart granit. Järnkorsen (2st) är från tidigt 1800-tal och är utlånade av kyrkogårdsnämnden.

Grav nr: 0100-0046000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Ramgrav i grus med livsten och soffa i granit.

Grav nr: 0100-0077000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Titel.

Orgeltramparen Jan Eriksson hade tjänat som orgeltrampare i Sunne kyrka i 60 år.

Grav nr: 0100-009000

Tillkomstår: 1912

Urvalskriterier: Personhistoria, ovanlig form, unik.

Vackert gravmonument som byggmästaren Olof A Larsson lät resa över sin fattiga mormor Maria Nilsson (Mor i Backen).

Grav nr: 0100-0104000

Tillkomstår: 1800-talets slut

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, ortsnamn.

Grav nr: 0100-0109000

Tillkomstår: 1800-talets slut

Urvalskriterier: Hög ålder, personhistoria.

Gammal sten över släkten Silviuss på Björkefors.

Grav nr: 0100-0116000

Tillkomstår: -

Urvalskriterier: Hög ålder, material – smide, hantverk.

Smideskors från tidigt 1800-tal utlånat av kyrkogårdsnämnden.

Övriga stenar från 1940-talet.

Grav nr: 0100-0120000

Tillkomstår: 1928

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoria, titel.

Klockaren och organisten Jonas Görling. Stiftare av Värmländska sångarförbundet.

Grav nr: 0100-0123000

Tillkomstår: 1860-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – gjutjärn.

Gjutjärnsstaket stående i gräs. Har varit en grusgrav från början.

Grav nr: 0100-0124000

Tillkomstår: 1950-60-talet

Urvalskriterier: Kultur- och personhistoriskt intressant, kolumbarium.

Rottnerosgraven eller Pålssongraven kallad.

Kalkstensmur som ramar in kolumbariet.

Grav nr: 0100-0125126

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, bronsrelief/porträtt, konsthistoriskt värde.

Miljöskapande grav över bruksägaren i Rottneros Hampus Edvard Montgomery. Reliefporträtt i brons tillverkat av Bergmans Konstgjuteri i Stockholm. Ramgrav i grus med livsten och gravplattor.

Grav nr: 0100-0127000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Ramgrav i grus med livsten och gravplattor.

Miljöskapande grav.

Per Fryks familjegrav.

Grav nr: 0100-0128000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Personhistorisk och miljöskapande, titel, inskription.

Doktor P J E Piscator var en av de första provinsialläkarna i Fryksdalen. Kallades "Pictor" och var en mycket originell person i kretsen av de kavaljerer som levde i Fryksdalen under 1800-talet.

Grav nr: 0100-0129000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – järnkätting.

Stenram i grus sammanbundet med kraftiga kättingar.
Doktor Möllers grav.

Grav nr: 0100-0139000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form.

Tredelad gravvård i röd granit som toppas av en kraftig graniturna.

Grav nr: 0100-0147000

Tillkomstår: 1920–1930-tal.

Urvalskriterier: Miljöskapande grav med vackert utformad text. Tidstypisk.

Överstycket försedd med två stycken vingar av gjutjärn.

Grav nr: 0100-0155000

Tillkomstår: 1800-talets slut

Urvalskriterier: Personhistoria, hög ålder, originellt huggen.

Gammal gravsten i svart granit över den Höökska familjegraven från Björkefors herrgård.
Här vilar bl.a kinamissionären Frida Höök.
Personhistoria.

Grav nr: 0100-0157000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Material –smide, hantverk.

Järnkorset från 1800-talet tillhör kyrkogårdsnämnden.
Tredelad gravsten med kors i svart granit är miljöskapande.

Grav nr: 0100-0159000

Tillkomstår: 1800-talets mitt

Urvalskriterier: Miljöskapande och personhistoria, material – gjutjärn, konsthistoriskt värde, symboler.

Gjutjärnsvård från Olsson och Skoglund i Gävle. Grundaren till Olsson och Skoglund, Axel Olssons föräldrar och farföräldrar från Persby i Sunne vilar i denna grav. Text förekommer på bägge sidorna på vården. Gravplatsen har haft ett gjutjärnsräcke som tyvärr är borta.

Grav nr: 0100-0161000

Tillkomstår: 1800-talets mitt

Urvalskriterier: Material – gjutjärn, hög ålder.

Stiligt gjutjärnskors men med oläslig text.

Grav nr: 0100-0172000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, titel.

Kättingförsedd stenram i gräs.
Sjökapten Bergströms familjegrav.

Grav nr: 0100-0175176

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, Ortsnamn, inskription, tidstypisk.

Tvådelad sten med kors huggen i svart granit.
Miljöskapande.

Grav nr: 0100-0181000

Tillkomstår: 1800-talets mitt (järnkorset)
1920-talet (stenen)

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk.

Rödaktig granit från 1920-talet.
Järnkorset har en relativt bevarad informativ text.

Grav nr: 0100-0183000

Tillkomstår: 1900-talets mitt

Urvalskriterier: Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Ramgrav med grus.

Grav nr: 0100-0184000

Tillkomstår: tidigt 1800-tal (skifferstenen)

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – skiffer, hantverk, hög ålder.

Gravvården av skiffer är en minnesvård över kopparslagaren Lidström i Hökhult.

Grav nr: 0100-0186000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – järn.

Kättingförsedd ramgrav i gräs.

Grav nr: 0100-0187000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande.

Ståtlig gravsten som är miljöskapande i kyrkogårdsallén.

Grav nr: 0100-0192000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, titel, Ortsnamn.

Tredelad obeliskformad gravsten i grus med gravram.
Häradsdomare Olof Jansson från Ulfsby i Sunne.
Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Grav nr 0100-0193000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande.

Ramgrav i grus.

Grav nr: 0100-0196000

Tillkomstår: 1890-talet

Urvalskriterier: Personhistoriska, tidstypisk, inskription.

Gravsten av kalksten.
Väckelsepredikanten Ole Guttormsen.

Grav nr: 0100-0201000

Tillkomstår: slutet på 1800-talet

Urvalskriterier: Material – gjutjärn.

Gravsten i svart granit.
Gravplats med vackert gjutjärnsstaket.

Grav nr: 0100-0231000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Tredelad obeliskformad gravsten.

Grav nr: 0100-0249000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titel.

Stilbildande och miljöbildande i kyrkogårdsallén.
Trotjänaren (drängen) får en tydlig plats på stenen.

Grav nr: 0100-0250000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, inskription.

Tredelad sten i svart granit.

Grav nr: 0100-0271000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hög ålder, personhistoria.

Plattbelagd grav i stenram omgärdad av gjutjärnsstaket.

Bl.a ligger förebilden till "Britta i Värmlänningarna" begravnen här.

Grav nr: 0100-0274002

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Bronsrelief (konsthistoriskt värde), titel, miljöskapande, personhistoria.

Plattbelagd grav i stenram

Bronsrelief över Ernst von Sydow.

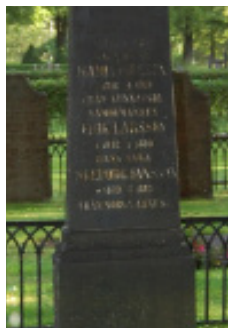

Grav nr: 0100-0275000

Tillkomstår: tidigt 1900-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – smide, hantverk.

Stenram i gräs omgärdad av gjutjärnsstaket.

Grav nr: 0100-0276000

Tillkomstår: slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Stenram i gräs.

Grav nr: 0100-0277000

Tillkomstår: slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoriska, titel.

Komminister L G Sjöholm.

Grav nr: 0100-0278000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, unik/ovanlig form.

Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Grav nr: 0100-0279000

Tillkomstår: slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – smide, hantverk, hög ålder

Stenram i grus.

Tre järnkors från 1800-talets första del är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0100-0281000

Tillkomstår: 1930-40-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Grav nr: 0100-0282000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form, urna=symbol.

Ramgrav i grus. Graniturna på tvådelad gravsten.

Grav nr: 0100-0293000

Tillkomstår: slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, inskription, tidstypisk.

Anonym text på en av plattorna "Syndare frälst av nåd".

Grav nr: 0100-0294000

Tillkomstår: tidigt 1800-tal, 1920-talet (sidostenarna)

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoriska, material – smide, hantverk, hög ålder.

Två järnkors från 1800-talet är kyrkogårdsnämndens egendom. En gjutjärnssoffa från Gylleby (sekelskiftet år 1900). Personhistoriskt intressant grav. Rik-Ola i Gylleby vilar i denna grav. (Rik-Ola i Värmlänningarna).

Grav nr: 0100-0295001

Tillkomstår: slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, symbolisk form.

Granitmursförsedd grusgrav. Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Tredelad gravsten som toppas av en bruten kolonn.

Symbol för det avbrutna livet. Godsägaren Nils Larsson Gyllebys gravplats.

Grav nr: 0100-0295002

Tillkomstår: början av 1890-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Grusgrav med stenram.

Grav nr: 0100-0296000

Tillkomstår: början av 1900-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titel, samhällshistoriskt värde (– brukspatron)

Råhuggen gravsten över brukspatron Bernard Pettersson, Stöpafors.

Grav nr: 0100-0297000

Tillkomstår: början av 1900-talet

Urvalskriterier: material – gjutjärn, symbol – urna, miljöskapande.

Urna i gjutjärn med svepning. Gravsten med svart granitkors över Paul Bergman. Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Grav nr: 0100-0298000

Tillkomstår: 1700-1900-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titlar, material – gjutjärn, symboler, hög ålder.

Stor gravplats reserverad för prostar i Sunne, omgärdad av järnstaket. Prostgraven.
Kultur- och personhistorisk gravplats. Miljöbildande i kyrkogårdsallén.

Gravvårdar som ingår i prostgraven. Fotograferade 1985 av Arne Persson.

Kyrkoherden och
prosten
Otto Alfred Gunnelius
1869–1944

Kyrkoherden och prosten
Johan Fryxell
1712–1786

Kyrkoherden
Axel Fryxell
1765–1834

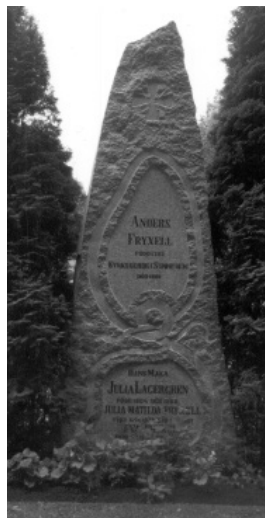
Kyrkoherden
Jonas Frykstedt
1763–1829

Kyrkoherden och
prosten
Erik Petri Kjellin
1698–1759

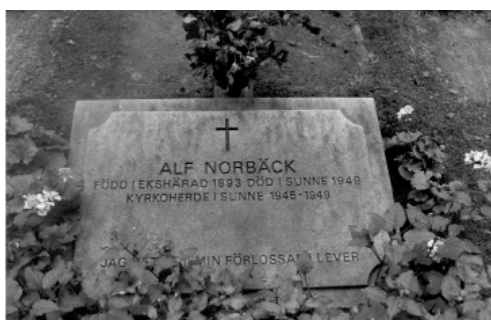
Kyrkoherden och
prosten
Adolf Fredrik Kjellin
1750–1819

Kyrkoherden och prosten
Anders Fryxell
1795–1881

Kyrkoherden och prosten
Peter Werme
1844–1918

Kyrkoherden
Alf Norbäck
1893–1949

Kyrkoherden
Viktor Rydinge
1896–1983

Grav nr: 0100-0303000

Tillkomstår: 1800-talets senare del

Urvalskriterier: Miljöskapande, material –gjutjärn, hög ålder.

Vackert gjutjärnskors över småskollärarynnan Karolina Mellander.

Grav nr: 0100-0304000

Tillkomstår: Slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Tredelad gravsten i grå granit med granitkors över Axel Malmgrens gravplats.

Grav nr: 0100-0307000

Tillkomstår: Slutet av 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, titel

Gravvård flankerad av två uppstammade tujor, över kronofogde Lars Magnus Frykholm.

Grav nr: 0100-0320321

Tillkomstår: 1930-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Gravvård flankerad av två uppstammade tujor.

Grav nr: 0100-0327000

Tillkomstår: 1890-talet

Urvalskriterier: Miljöbildande, konsthistoriskt värde, tidstypisk.

Murgrönsornamenterad gravsten av kalkten, med ett kors överst.

Grav nr: 0100-0350000

Tillkomstår: 1800-talets senare del

Urvalskriterier: Miljöskapande, konsthistoriskt värde, tidstypisk.

Murgrönsornamenterad gravsten med två biscuitmedaljonger. Liggplattorna från senare datum.

Motiv: "Ängeln vid Meta". Meta betyder vändpunkt eller slutmål.

Grav nr: 0100-0365000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form, titel.

Graven utgör en miljöskapande del i en sammanhängande gravplatsrad.

Vacker gravsten i svart granit över gästgivaren August Jansson. Ramgrav i grus.

Grav nr: 0100-0366000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Titel, tidstypisk, miljöskapande.

Graven utgör en miljöskapande del i en sammanhängande gravplatsrad.

Ramgrav i grus över riksdagsmannen Jan Magnusson.

Grav nr: 0100-0367000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande.

Graven utgör en miljöskapande del i en sammanhängande gravplatsrad.

Ramgrav i grus.

Grav nr: 0100-0392000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk.

Obeliskformad gravsten i tre delar.
Miljöbildande.

Grav nr: 0100-0393000

Tillkomstår: 1901

Urvalskriterier: Miljöskapande.

Ståtlig dekorerad gravsten.

Grav nr: 0100-0407000

Tillkomstår: 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoriska, hög ålder,
material – järnkors

Ramgrav i grus och med järnräcke.
Järnkors från 1850-talet är kyrkogårdsnämndens egendom.
Göragraven.

Grav nr: 0100-0441000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, lokalhistoria.

Ramgrav i grus med två stående stenar, tre plattor och en stensoffa. Helgebygraven.

Grav nr: 0100-0448000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titel.

Ramgrav i grus.

Grav nr: 0100-0456000

Tillkomstår: 1948

Urvalskriterier: Titel, inskription, symbol

Grav nr: 0100-0458000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titel, ortsnamn.

Ram/murförsedd grav i grus.

Grav nr: 0100-0459000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande.

Ramgrav i grus sammanbundet med järnrörsstaket. Svart granitplatta infälld i stenen.
Liggplattan av senare datum.

Grav nr: 0100-0460002

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande grav i gruskvarteret. inskription, titel.

Grav nr: 0100-0462000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, titel, Ortsnamn

Svart granitplatta infälld i livstenen.

Grav nr: 0100-0488000

Tillkomstår: troligen 1900-talets början

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form, titel.

Ramgrav i grus.

Grav nr: 0100-0495000

Tillkomstår: 1919

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoria, originell dekor, utformning

Intressant person, Marianne Höök, ligger begravd här.

Grav nr: 0100-0507000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, hög ålder, hantverk, material – smide.

Järnkors tillhörande kyrkogårdsnämnden.

Grav nr: 0100-0513000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form.

Grav nr: 0100-0519000

Tillkomstår: 1890-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande. Hög ålder.

(Den högra stenen är en nyhuggen kopia av 1890-talsstenen).

Grav nr: 0100-0527000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande. Originell form.

Ramgrav i gräs. Ringkors i grå granit.

Grav nr: 0100-0613000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form. Titlar.

Gravkammare med två kistor och en urna:
Miljöskapande.

Egnellsgraven.

Grav nr: 0100-0616000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Titlar, miljöskapande. Titlar.

Ramgrav i grus med två miljöskapande gravstenar och nytt järnkors.

Grav nr: 0100-0622000

Tillkomstår: 2000

Urvalskriterier: Personhistoria.

Författaren Göran Tunströms gravplats.

Grav nr: 0100-0625000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – gjutjärn, tidstypisk.

Ramgrav i grus med järnräcke.

Bengstergraven.

Grav nr: 0100-0682000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoria, inskription.

Skriftställaren Ossian Håkansson.

Grav nr: 0100-0684000

Tillkomstår: 1910-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form, förstärkande värden.

Ramgrav i grus med liggande platta.

Grav nr: 0100-0691000

Tillkomstår: 1920-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, material – smide.
Personhistoria.

Ramgrav i grus med järnräcke.
Kyrkoherde Nordstedt.

Grav nr: 0100-0708000

Tillkomstår 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hög ålder, hantverk.

Järnkors. Kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0100-0781000

Tillkomstår: 1940-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, ovanlig form.

Ramgrav med liggplattor i svart granit.
Gravkammare för urnor i gravens mitt.

Grav nr: 0100-0796000

Tillkomstår: 1980-talet

Urvalskriterier: Miljöskapande, personhistoria, titel.

Gravplats för familjen Horn af Åminne på Öjervik.

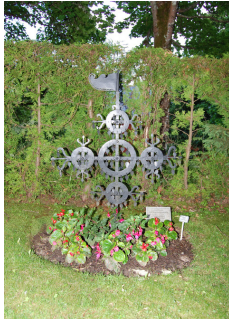

Grav nr: 0100-0800000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat ringkors i smide tillhörande kyrkogårds-
nämnden.

Grav nr: 0100-0805000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat ringkors i smide tillhörande kyrkogårdsnämnden.

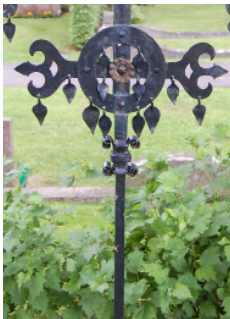

Grav nr: 0100-0815000

Tillkomstår: 2010

Urvalskriterier: Miljöskapande, konstnärligt värde.

Gravkammare för kista och urnor.
Marmorrelief från 1930-talet hitflyttad från Norge.

Grav nr: 0201-0001000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat ringkors i smide tillhörande kyrkogårdsnämnden.

Grav nr: 0201-0021000

Tillkomstår: 1969

Urvalskriterier: Personhistoria, tidstypisk,

Personhistoriskt intressant.
Gravhäll över Nathan Hedin.

Grav nr: 0202-0039000

Tillkomstår: 1930-talet

Urvalskriterier: Tidstypisk, titel, inskription, symbol

Ramgrav i grus.

Gravkammare för urnor.

Distriktslantmätare Widings grav.

Grav nr: 0202-0080000

Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterier: Miljöskapande, tidstypisk, titel.

Soldaten Nils Zetterman,

Grav nr: 0202-0134135

Tillkomstår: -

Urvalskriterier: Personhistoria.

Skylden över den "Himmelska Drottningen" uppsatt under 2000-talet.

Jmf. med grav 0208-0059000.

Grav nr: 0205-0007000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat smideskors. Korset är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0206-0024000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat smideskors. Korset är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0208-0099000

Tillkomstår: 1940-talet

Urvalskriterier: Personhistoria.

Skylden över "Mästaren från Anundsjö" uppsatt under 2000-talet.

Jmf. med grav nr 0202-0134135.

Grav nr: 0403-0442443

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Flerarmat smideskors.

Korset är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0403-0473475

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Korset är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0403-0503506

Tillkomstår: slutet av 1700-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Ringkors i smide, kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0403-0537000

Tillkomstår: 1800-talet

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Smideskorset är kyrkogårdsnämndens egendom.

Grav nr: 0404-0018000

Tillkomstår: 1800-tal

Urvalskriterier: Material – smide, hantverk, hög ålder

Smideskorset är kyrkogårdsnämndens egendom.

VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

Utöver de mycket värdefulla gravvårdarna har även ett antal gravvårdar klassats som värdefulla. Dessa gravvårdar har ej katalogiserats och fotograferats, men detta skall göras i kommande kompletteringsarbeten. Vid inventeringen har speciellt tagits hänsyn till stil, intressanta personer, stenmaterial och övriga inskriptioner av intresse. Kompletteringar rekommenderas när det gäller yrkestitlar. Yrkestitlar har generellt registrerats på en lista (se sidorna 75–77) och utifrån denna förteckning kan kompletteringar i framtiden bli nödvändiga för att klassa en del gravvårdar som värdefulla. En del har dock redan tagits med som värdefulla.

Värdefulla gravvårdar i denna inventering skall beaktas med stor hänsyn.

185 st värdefulla gravvårdar har klassats i denna inventering, plus två hela allmänningkvarter på kyrkogård III.

Kyrkogård I (0100-)

7	11	13	15	16	17	18	19	23	32	33	34	35
36	38	56	57	58	69	107	118	130	131a	131b	132	140
141	146	148	150a	152	170	171b	177	185	188	189	190	191
199	200	202-203		224	225	226	228	229	230	232	233	235
236	240	242	243	251	259	263	264	264a	268	269	270	272
273	274a	280	284	290	311	312	322	332	335	364	368	386
391	406	431a	432	433b	439b	440	442	453	460a	466	467	473
476	477a	477b	478a	480	481	482	483	484	485	487	489	493
494b	496	497	501	502	504	505	510a	514a	514b	517b	520	532
559	596	614	615	617	618	619	621a	623	633b	640b	647a	672
675	677	692	716	720	762	788	789	813				

Kyrkogård II

0201-0017002	0201-0032033	0201-0053000	
0202-0003000	0202-0005000	0202-0008000	0202-0009000
0202-0011000	0202-0017000	0202-0149000	
0203-0009000			
0205-0012000	0205-0043000		
0206-0017000	0206-0020000	0206-0041000	0206-0063002
0207-0001000	0207-0010000	0207-0020000	0207-0061062
0207-0141000	0207-0279000	0207-0402403	0207-0436000
(0207-0240000)	(0207-0314000)	Ej gravrätter. Rester från allmänning.	
0208-0003000	0208-0043000	0208-0091000	

Kyrkogård III

0301-0024002	0301-0032000	0301-0039000	0301-0063000
0302-0001000	plus gravar med nr 57-75		
0303-0063000	0303-0068000		
0305-0042000	0305-0061000		
0306-0030000	0306-0050000		
0307-0029002			
0308-0045002	0308-0049002		
Plus allmänningssområdena på kvarteren 0303 och 0305			

Kyrkogård IV

0402-0172000	0402-0610612	0403-0196197
--------------	--------------	--------------

RIKTLINJER

De i tidigare kapitlet beskrivna värden som ger Sunne kyrkogård dess omväxlande karaktär ska bevaras.

Det kvarvarande kompletta gruskvarteret på kyrkogård I skall bevaras.

Miljön kring lindallén på kyrkogård I, med de gamla familjegravarna, skall bevaras. Lindallén som planterades i mitten av 1800-talet är karaktäristisk för Sunnes gamla kyrkogård och skall bevaras så länge som möjligt och därefter återskapas. (Se bilaga).

Inom kyrkogård I finns 59 gravar med stenramar. Av dessa är 28 st gräsbesådda. Flertalet av dessa bör återställas med grus.

Stenstättorna (2st) skall bevaras. Dessa bör snarast restaurerats och då under kyrkoantikvarisk kontroll.

Kvarter H på kyrkogård II har en typiskt 1940-talsprägel med smala meterhöga gravstenar. Området bör bevaras och framledes handhas med stor försiktighet beträffande återanvändning.

På kyrkogård III, som är en typisk 1950-talskyrkogård bör kvarter B bevaras. Gravstenarna skall vara kvar, men nya gravrätter skall tecknas med förbehåll om återanvändning. Gravstenarna som står längs muren bör lämnas orörda. På kyrkogård III, inom kvarteren C och E, finns två så kallade "allmänningkvarter". Dessa områden skall bevaras och lämnas orörda.

För riktlinjer beträffande enskilda gravvårdar som klassats som mycket värdefulla respektive värdefulla se kapitlet Urval av gravvårdar. Se även grundinventering hos kyrkogårdsförvaltningen.

VÅRD OCH UNDERHÅLL

I skriften *Vård av gravstenar* som utgivits av Riksantikvarieämbetet kan man läsa om vilka olika rengöringsmetoder som kan användas till olika typer av sten och vid olika sorters beläggningar. Det kan dock konstateras att det mycket tidsödande arbetet med att göra ren en sten ofta har en ganska kortlivad effekt.

Gravvårdar av sten drabbas som regel främst av biologisk påväxt, d.v.s. lavar, alger och mossor. Om dessa är misspyrdande kan diskuteras men de gör ibland inskriptionerna oläsliga. Vissa lavar löser även upp ytskiktet på stenen så att de olika mineralkornen lossnar, och eftersom den biologiska påväxten innehåller fukt bidrar den också ofta till frostsprängningar. Kortfattat kan sägas att påväxten minskas om stenen borstas ren från skräp och nedfallande löv. Det är också bra om man kan hålla efter vegetation runt stenen så att den inte hamnar i ständig skugga vilket gynnar påväxten. Rengöring görs med fördel under tidig vår eller sen höst, då speciellt lavar är mycket aktiva och därmed mjukare och lättare att avlägsna. Hårda stensorter kan rengöras med högtryckstvätt under förutsättning att de inte har förgyllningar och dylikt som kan ta skada av behandlingen. Det är också viktigt att försäkra sig om att inte stenen har några sprickor. Om den uppvisar sådana skador ska endast varmt vatten (max 60°C), ev. med några droppar diskmedel eller såpa, och mjuk borste användas. Man kan också mjuka upp lavarna innan rengöring genom att under några veckor låta stenen stå insvept i våta tygsäckar och plast.

Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten och skiffer uppvisar ibland vittringsskador som är relaterade till svaga skikt i stenen. Kalkhaltiga stenar som kalksten, marmor, viss sandsten och skiffer kan också vittra kemiskt genom att de reagerar på föroreningar i luften.

Porösa bergarter är också känsliga mot frost- och saltsprängningar. Ofta samverkar olika nedbrytningsfaktorer och resultatet visar sig som sprickor, avflagningar, stenbortfall mm.

När järn finns i stenens direkta närhet kan järnet oxidera och sedan reagera med stenen, vilket leder till rostbruna järnmissfärgningar. Om dessa visar sig svåra att få bort genom tvätt enligt samma metod som beskrivits ovan bör man rådgöra med stenkonservator. Detta gäller även kopparmissfärgningar. Viktigt är dock att skydda metallen från vidare oxidation. Rost ska stålborstas eller blåstras bort och därefter målas med rostskyddsfärg och täckfärg. Om en rostande järndubb orsakar missfärgningar eller sprängning av stenen bör denna utbytas mot en rostfri syrafast sådan.

Sten är som regel mycket känslig för mekanisk påverkan. Vid ovarsam hantering kan lätt ett hörn eller en korsarm falla. Ett sätt att undvika mekaniska skador kan vara att köra med trimmer närmast stenarna för att undvika att man kör på dem med gräsklippare.

Stearinstänk och sot från marschaller är ett annat problem som kan vara svårt att avhjälpa om det hamnat på en porös och ojämn yta. Stearin skrapas bort med ett trä- eller plastverktyg, men kan eventuellt också lösas upp med kemiskt ren bensin. Sottränder kan tas bort med hjälp av en suddgummiliknande produkt som t.ex. gomma pane.

Om kyrkogården utsätts för klotter bör en klottersaneringsfirma snarast kontaktas. Klotter är lättare att ta bort ju "färskare" det är.

För den som är ovan vid hantering av sten kan det ibland vara svårt att göra rätt bedömningar varför berörd personal bör utbildas av fackman. Många åtgärder kan också vara av en sådan art att de endast ska utföras av utbildad stenkonservator. T.ex. kan en konservator ta bort lavar på ljusa kalkstenar och marmorsorter med släckt kalk, vars höga pH dödar laven och dess rötter. Biocider och gifter är begränsat verksamma, men viss effekt

har noterats hos Bor-preparat som t.ex. Boracol. Kommersiella preparat som innehåller Kaliumhydroxid, lut, är starkt frätande och bör inte användas eftersom de kan leda till skador på porösa stenar.

Gravvårdar och staket i gjutjärn kan rent allmänt anses vara hotade eftersom rostskador uppstår på grund av bristen på kunskap om hur de ska underhållas. Det händer också att staket monteras ner för att underlätta gräsklippning med maskin. För att undvika att detta kulturarv går förlorat är underhållet viktigt.

Staket, kors och dekorationer av järn kan rostskyddsbehandlas på två sätt. Antingen genom linoljebränning eller genom applicering av blymönja. I båda fallen rengörs järnet med borste som är mjukare än underlaget. Vid linoljebränning penslas järnet omsorgsfullt med kokt linoja som kryper in i porerna, innan bränningen tar vid. Behandlingen bör upprepas till dess att ett fullgott resultat uppnåtts. Vid blymönjebehandlingen grundas järnet, efter att ha befriats från rostbeläggningar, med blymönja (får idag bara användas av yrkesmän) och slutstrykes därefter med oförtunnad linoljefärg. Fördelen med det sistnämnda alternativet är att arbetet kan utföras på plats.

Gravvårdar av trä kan även de ses som hotade eftersom risken att de förstörs av röta är påtaglig om de inte underhålls. Vid färgbortfall och behov av underhåll bör målade träkors skrapas. Därefter grundas korset med linoljefärg som späts med ca 40% balsamterpentin varefter det strykes med två lager linoljefärg. Lackade träkors skrapas och lackas med båtack av god kvalitet.

Observera att:

- Det är av stor vikt att kyrkogårdspersonalen får fullgod utbildning i hur gravvårdar/gravanordningar ska underhållas.
- Gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde ska inte åtgärdas utan att först ha besiktigats av konservator.⁴

⁴Texten har framtagits av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samråd med Stefan Holmgren, Stenkonservering Väst. Textmaterialet har tidigare använts i Värmlands Museums Bevarandeprogram för Arvika Kyrkogård. Arvika kyrkogårdsförvaltning och Värmlands Museum har gett sin tillåtelse till användandet av texten.

ORDLISTA OCH SYMBOLER

Ordlista⁵

Allmänning/allmänna kvarteret/allmänna linjen – avser vanligen avgiftsfria gravar utan gravrätt, med gravsättning i löpande följd. Det var det enda alternativ till köpta familjegravplatser tills systemet upphörde 1964.

Bautasten – Hög gravsten, ofta med grovt huggna sidor som var vanlig från förra sekelskiftet och in på 1920-talet.

Begravningsplats – Område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska. Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar m.m. Jämför med kyrkogård som är en begravningsplats invid en kyrka.

Benhus – Mindre byggnad för förvaring av uppgrävda människoben. Förekommer inte längre i Sverige.

Bogårdsmur – Mur eller inhägnad av trä som omger en kyrkogård.

Familjegrav – Uttrycket är inte rättsligt definierat men avser oftast en gravplats med utrymme för flera avlidna. Sådana gravplatser var avgiftsbelagda fram till 1964.

Gravplats – är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. Rätten till gravplats regleras i av begravningslagen och ingår i begravningsavgiften.

Gravrätt – Den rätt som uppstår när en gravplats upplåts för gravsättning av en avliden. Om ingen efterlevande kan eller vill bli gravrättsinnehavare är gravrätten förbehållen den avlidne i 25 år efter gravsättningen. Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas på gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.

Gravvård – Minnesmärke vid en gravplats, t ex en gravsten. Gravvården omfattar också stenramar, staket, kedjor och monument vid graven.

Grusgrav – Gravvård där markytan över graven täcks med grus.

Kvarter – Avdelning av en begravningsplats inritad på gravkartan, som består av flera gravplatser.

Kyrkobalk/kyrkobalk – Äldre benämning på kyrkogårdsavgränsning, ofta i timmer. Ordet användes också ibland om murar.

Kyrkogård – Begravningsplats invid en kyrka. Jämför med begravningsplats.

Köpegrav/Köpt gravplats – Gravplats som innehavaren köpte nyttjanderätten till. Upplåts för viss tid eller för all framtid. Jämför med allmänning.

Likbod – Enklare utrymme som fanns på kyrkogårdar förr, där avlidna förvaras och visas.

Porthus eller stiglucka – Fanns vid ingångar till kyrkogården från medeltid och framåt,

⁵ Ordförklaringar är hämtade från Sörensen, Begrepp i begravningsverksamheten 2005 och boken Ett levande kulturarv : kyrkogårdar i Växjö stift, 2009.

med syfte att hindra djuren från att passera fritt. Ibland hade porthuset eller stigluckan formen som en liten byggnad, med tak och fyra väggar. Annars enklare utformad som en port med enkel överbyggnad. Under 1800-talet blev grindar vanligare.

Rygghäck – Häck mellan rader av gravvårdar. Blev vanligt under 1930- och 40-talen.

Trädkrans – Träd planterade längs med kyrkogårdsmuren runt en kyrkogård. Vanligt från och med tidigt 1800-tal av arkitektoniska och hygieniska skäl.

Vintergrav – Utrymme där liken förvarades tills tjälen var borta och det gick att gräva gravar. Vintergraven kunde vara en källare under kyrkan, ett större murat utrymme under jorden utomhus eller en bod i anslutning till kyrkogården.

Symboler⁶

Alfa och omega – A och Ω eller A och O. Första och sista bokstaven i det grekiska alfabetet, symboliserar begynnelsen och slutet. I kristen konst syftar de på Kristus. På gravvårdar visar de att den bortgångne såg gud som sin begynnelse och sitt yttersta mål.

Duva – Symbol för Den helige Ande. Ofta har duvan då en korsgloria och omges av strålar. På gravvårdar symboliserar duvan den kristna själen som gått till den eviga vilan.

Ek/Ekblad – Styrka, motståndskraft. Eken är ofta symbol för odödlighet. Livets träd är en ek.

Eldslågan – symboliserar ofta den dödes själs brinnande längtan efter saligheten.

Fackla – En dödssymbol från antiken. Nedåtvända facklor symboliserar livet som släcks ut.

Hjort – Symbol för Kristus eller för den till Kristus längtande själen.
Händer som fattar varandra – betecknar trohet och äktenskaplig kärlek.

IHS – Jesusmonogram. Det består av de tre första grekiska bokstäverna i namnet Jesus. Kan också tolkas som Iesus Hominum Salvator – Jesus människornas frälsare,

In Hoc Signo Vinces – I detta tecken skall du segra, In Hoc Salus – I detta finnes frälsning,

Iesus Homo Sanctus – Jesus den heliga människan, Iesum Habemus Socium – Vi hava Jesus som följeslagare. På svenska kan förkortningen stå för Jesus Herrans Son eller Jesus Hela Saligheten.

Kors – Inom kristendomen en symbol med många betydelser. Över 400 korsformer lär finnas. Korset påminner om Jesu korsdöd, men är också ett Jesu Kristi segertecken. Vanligast på gravvårdar är det latinska korset. Kors med korsändar med klöverbladsform – trepass – symboliserar treenigheten.

Kors, ankare och hjärta - Tro, hopp och kärlek.

Krans – Evighetssymbol. I kristen symbolik står kransen ofta för seger över mörker eller synd. Krona – Uppståndelse, seger över det onda. Symboliserar den högsta existensnivå som kan uppnås.

⁶ symbolförklaringar är hämtade från Biedermann, Symbollexikonet, 1989, Dahlby, De heliga tecknens hemlighet : om symboler och attribut, 1999 och boken Gravkonst, 1930.

Lagerkrans – Symbol för odödlighet och det nya livet i Kristus.

Lampa – Kristen symbol som ersatte antikens fackla. Symboliserar odödlighet och beredskap. En tynande oljelampa symboliserar livet som slocknar.

Lilja – Förgänglighet, livets obeständighet med också oskuld och kyskhets. Om liljekvisten har tre blomkalkar symboliserar det treenigheten eller Marias jungfrulighet före, under och efter inkarnationen.

Murgröna – Odödlighet. Kan också symbolisera den sanna kärleken, trohet, evigt liv och den himmelska glädjen.

Palmkvist – Uppstigande, seger, pånyttfödelse, evighet. Tillsammans med ett kors symboliserar palmkvisten det nya testamentet.

Ros – Symboliserar genom sina kronblad Jesu fem sår på korset. Också symbol för Maria och jungfrulighet. Även använd som kärlekssymbol.

Stjärna – Vanligast på gravvårdar är de fem- och sexuddiga stjärnorna. Den femuddiga stjärnan är morgonstjärnan men skyddar också mot djävulen. En sexuddig stjärna eller en stjärna med åtta strålar är betlehemsstjärnan. Den sexuddiga stjärnan symboliserar dels Maria, dels födelseundret i Betlehem, men kallas också för Davidsstjärnan och symboliserar judarna i hela världen. Den sexuddiga stjärnan kan också vara skapelsens stjärna, eftersom Gud skapade världen på sex dagar.

Sädesax – Uppståndelsesymbol eller yrkessymbol för lantbrukare.

Timglas – Livets förgänglighet, tidens flykt. Vanlig symbol på bl a gravvårdar sedan 1700-talet. Triangel – Den gudomliga treenigheten.

Träd – I kristen ikonografi är trädet en symbol för det av Gud skapade livet. Dess årstidsförändringar står för liv, död och återuppståndelse.

Urna – Dödssymbol. En urna med flammor åsyftar det nya livet efter döden. En draperad urna symboliserar död och begravning.

Vinranka – Vinträdet symboliserar Kristus och grenarna dem som hör samman med honom. Också symbol för himmelsk glädje.

Änglar – Tröstare, ledsagare, Guds budbärare. Änglar kan ha olika attribut med symbolik, exempelvis krans eller palmkvistar som båda är segertecken.

YRKESTITLAR PÅ GRAVSTENAR

Inventering upprättad den 2012-04-04.

Kyrkogård nr	I	II	III	IV	V
Arrendator				1	
Agronom				1	
Arkitekt	1			1	
Apotekare	1				
Advokat	1				
Avdelningschef		1			
Boktryckare				1	
Bibliotekschef, bibliotekarie	1				1
Byggmästare . byggnadsarb. snickare	8	4	6	3	1
Bruksdisponent, Brukspatron					
Bruksägare	4				
Byrådirektör	1				
Bankdirektör	1				
Brädgårdsförman		1			
Bryggeriarbetare		1			
Banarbetare			1		
Banvakt			1		
Brunnsborrhare				1	
Civilekonom	1				
Chaufför			1		
Docent	1				
Distriktsmontör			1		
Disponent	1				
Direktör	1				
Enkan	1				
Elektriker	1			1	
Folkskoleinspektör	1				
Frisör		1			
Fastighetsmäklare		1			
Fotograf	1		1		
Fabrikör	3	1	1		
Faktor			1		
Fil.doctor	2				
Forskare		1			
Fysiker	1				
Garvare	1				
Gästgivare	1				
Godsägare	5	1			
Gjutare	1				
Gårdsägare			2		
Grosshandlare		1			
Hemtjänstassistent	1				
Hävdtecknare	1				
Hemmansägare	102	67	42	4	

Hemmansägare är en mycket vanligt förekommande yrkestitel.

Kyrkogård nr	I	II	III	IV	V
--------------	---	----	-----	----	---

Handlanden. Köpman
Järn-, radio-, bok-.

19	8	10	8	
----	---	----	---	--

Häradsskrivare

		1	1	
--	--	---	---	--

Häradshövding

3	1			
---	---	--	--	--

Hotellägare

1				
---	--	--	--	--

Hovrättsråd

1				
---	--	--	--	--

Ingenjör

2	1	3		
---	---	---	--	--

Järnvägstjänsteman

		1		
--	--	---	--	--

Jägmästare

1				
---	--	--	--	--

Jordbruksförvaltare

1				
---	--	--	--	--

Kakelugnsmakare

	1			
--	---	--	--	--

Kronojägare

1	2			
---	---	--	--	--

Konduktör

1		1		
---	--	---	--	--

Kyrkvärd

5				
---	--	--	--	--

Konstnär

		2		
--	--	---	--	--

Klockare, organist

2				
---	--	--	--	--

Kontorschef

1				
---	--	--	--	--

Kamrer.

– Bruks-, Bank-, Stads-, Revir

		6	1	
--	--	---	---	--

Kopparslagare

1				
---	--	--	--	--

Kommissionslantmätare

1				
---	--	--	--	--

Kvarnägare

		1	1	
--	--	---	---	--

Kronofogde

2				
---	--	--	--	--

Kronolänsman

1				
---	--	--	--	--

Kyrkvaktmästare

2				
---	--	--	--	--

Kommunaltjänsteman

	1			
--	---	--	--	--

Källarmästare

1				
---	--	--	--	--

Kapellmästare

1				
---	--	--	--	--

Knivmakare

1				
---	--	--	--	--

Landsfiskal

1				
---	--	--	--	--

Lantbrukare

2	4	2	1	
---	---	---	---	--

Lantmästare, Distr.lantmästare

1	1	1		
---	---	---	--	--

Lärare.

Folkskollärare, rektor

Slöjdlärare, lärarinnor

22	5	10		1
----	---	----	--	---

Läkare, Provinsialläkare, Doktor

2	1			
---	---	--	--	--

Lokförare

1		3		
---	--	---	--	--

Lokeldare

		1		
--	--	---	--	--

Ledningsmästare

		1		
--	--	---	--	--

Militärer Major, Löjtnant, fan-
Junkare, kapten, distr.korpral,
soldaten.

5	6	2		
---	---	---	--	--

Målmästare, målare

2	1		1	
---	---	--	---	--

Mjöltnare

1	3	1	2	
---	---	---	---	--

Missionselev

1				
---	--	--	--	--

Maskinist

1				
---	--	--	--	--

Många yrkestitlar kan spåras till järnvägens folk efter det att Fryksdalsbanan byggdes för cirka 100 år sedan.

Kyrkogård nr	I	II	III	IV	V
Murare, Murarmästare		3	2		
Musikdirektör				1	
Nämndeman	5	1			
Odalman	1	1			
Orgeltrampare	1				
Ombudsman	1		1		
Polisman, Krim.ass., Polismäst.			2	1	
Postmästare, Postexpeditör	2	2			
Plåtslagarmästare	2		1		
Predikant, pastor	3	1	1		
Präster. Kyrkoherde, prost komminister	23				
Proletariatets kulturbärare	1				
Ramsågåre		1			
Redaktör	2				
Radiotekniker			1		
Riksdagsman	2	2			
Rörnätsförman	1				
Skogvaktare		2	1		
Skomakarmästare		1			
Smeder. Smidesmästare, smeden plogsmed, guldsmed	5	4	1	1	
Stenhuggare			3		
Sågverksägare	2				
Sadelmakare	1	1	1		
Slipmästare			1		
Sjökapten	2		1		
Stationsinspektör, stationsmästare stationsföreståndarer	1	1	1		
Säteriägare	1				
Skräddarmästare		3	2		
Skogsförvaltare		1			
Trotjänare, Trotjänarinna	4				
Tandläkare	2		1		
TV-tekniker			1		
Trädgårdsmästare	1	1	2		
Urmakare	1				
Virkesmästare	1		1	1	
Veterinär			1	1	
Åkeriägare, åkare		1	2	1	

TEXTER SOM FÖREKOMMER PÅ GRAVVÅRDAR

Kyrkogård I

Vi äro gäster och främlingar

En syndare frälst av nåd

Saliga äro de som dö i Herren

Djupt sörjd och saknad av oss. Barnen

Vår älskade.....

Vår älskade mor

Anna sov i ro uti gravens tysta bo. Jesus som dig livet gav skall dig väcka ur din grav.

Älskad i lifvet. Saknad i döden.

Älskad i livet saknad i döden

De som hafva redligen vandrat ingå i frid

Jag vet att min förlossare lever

Vilorum för.....

Vilorum för syskonen

Sörjd av make moder och syskon

Älskad Saknad

Kristus i vårt liv

Jordens oro viker för den frid som varar

Störst av allt är kärleken

Gömnda men ej glömda

Jordens oro viker för den frid som varar. Döden allt förliker. Himlen allt förklarar.

Saliga äro de som dö i Herren

Återseendet står kvar

Genom hans sår äro vi helade

Kristus mitt lif. Döden min vinning.

Saliga äro de döda som i Herren bo

Saliga äro de döda som i Herranom dö

Din nåd är bättre än liv

Sunne Sparbank reste vården

Det är icke mer än ett steg mellan mig och döden

Vi ses i Nangiala

Herre! När jag dig haver, frågar jag efter himmel och jord intet.

De flyttat ha från Lammets bröllopssal. Nu njuta dess fulla frid bland helgon utan tal.

Lär oss betänka att vi dö måste. På det vi må förståndiga vara.

Svenskamerikanen

Vänner reste vården

Tacksamma elever reste stenen

Vården restes av hennes skolbarn

Värmländska sångarförbundet vars stiftare han var reste vården 1928

Tacksamma patienter reste minnesvården

Soli Deo Gloria

Nära kära bevara ditt minne

Ubi patria Ibi Bene

Vilar på annan plats

Hämna tåren du som gråter alla hjertats ömma band

Slitas väl af dödens hand men af döden knyts åter

Runsten: Översättande text på plåt ”Ulrika lät rista dödsrunor efter Johan sin make, som var prost och kyrkoherde i Fryksdalen. Magnus och Mats och Axel reste stenen åt sin fader. Fredrik hans broder skrev.”

Exempel på tidig 1800-talstext.

Kyrkogård II

Jag är en främling. Jag är en pilgrim.

Vilorum för familjerna

Vilorum för

Våra kära föräldrar

Den himmelska drottningen

Mästaren från Anundsjö.

Kristi rikes tillkommelse var hans livsverk.

Familjerna

In principio erat verbum

Vår mor

Ungdomens vän och fostrare

Vår farfar

Till minnet av våra föräldrar

TAKK

Vår älskade.....farmors prins

Vår Ellen – Älskad Saknad

Mor

Stenen rest av kamrater vid Arneby Ångsåg

Han älskade icke så livet att han drog sig undan döden.

Tack för allt far

Idrottskamraterna reste vården

Saliga äro de som dö i Herren

Vi får mötas i himlen en gång

Kyrkogård III

Älskad - Saknad

Älskade – Saknade

Vilorum för

Vilorum för makarna

Tacksamt minne bevarad. Vila i frid.

Din nåd bättre än liv.

Vår mor

Kristus är livet och dödens herre

Här vilar en hemlös vägarnas vandrare.

Gustaf Wilhelm Lindgren *1885 +1957

Han älskade livet och blommorna och friheten. Han älskade de unga. Han unnade alla gott. Hans livs stolthet var att nämnas. SCOUT.

Gud är kärleken

Älskad i livet. Saknad i döden.

Herren är min herde.

Vila i frid

Frid över ditt minne

F.C.O-medlemmar reste världen

Tårar falla ödmjukt i de spår du lämnat kvar.

Okänd. Till forskning han gav sin kropp. Gravsatt år 2011.

Kyrkogård IV

Vilorum för makarna

Vilorum för

Stenen skänkt av Värml.Dragsp.klubbars förbund.

Här vilar.....

Vila i frid

Av kärlek gav du allt

Älskad Saknad

Älskad och saknad

Såsom Hjorten tränkter till vattenbäckar, så tränkter min själ efter dig o Gud.

Var jag går i skogar berg och dalar följer mig en vän.

Makarna

Familjegrav

Vår älskade son

Vår älskade dotter

Vår älskade.....

Vår käre.....

Vår lilla

Älskade maka

Gud är kärleken

Sönerna

Bröderna

Vår lilla.....

Vår kära mor och mormor

Vi är alltid tillsammans

Ave Maria

Kyrkogård V

Vi är jämt tillsammans

Älskad Saknad

Familjegrav

Minnena finns kvar. Vi saknar dig.

Till minnet av.....

Du var mitt allt på jorden och min i evighet. Vår älskade pappa.

Vårt allt.....varje sekund utan dig är en evighet.

.....så jag sitter vid din sida även om du inte finns hos mig.

Vår älskade son.....

Vår lilla.....

Vår älskade.....

Tack för allt du gav

Forever I'll find you, forever we'll be
Forever your power and strength stays with me

Evigt älskad Saknad

Allt vi var för varandra det är vi fortfarande. Vi är alltid tillsammans.

Älskade son och lillebror – vad vi saknar dig. Vi möts igen hos Jesus i himmelen.

Våra kära.....

Vilorum

Vilorum för.....

Våran solstråle

Du finns i våra hjärtan

Älskad och saknad Vi är alltid tillsammans

Vårt liv är en vindfläkt en saga en dröm en droppe som faller i tidernas ström.
Den skimrar i regnbågens färg en minut brister och faller och drömmen är slut.

Världens finaste.....

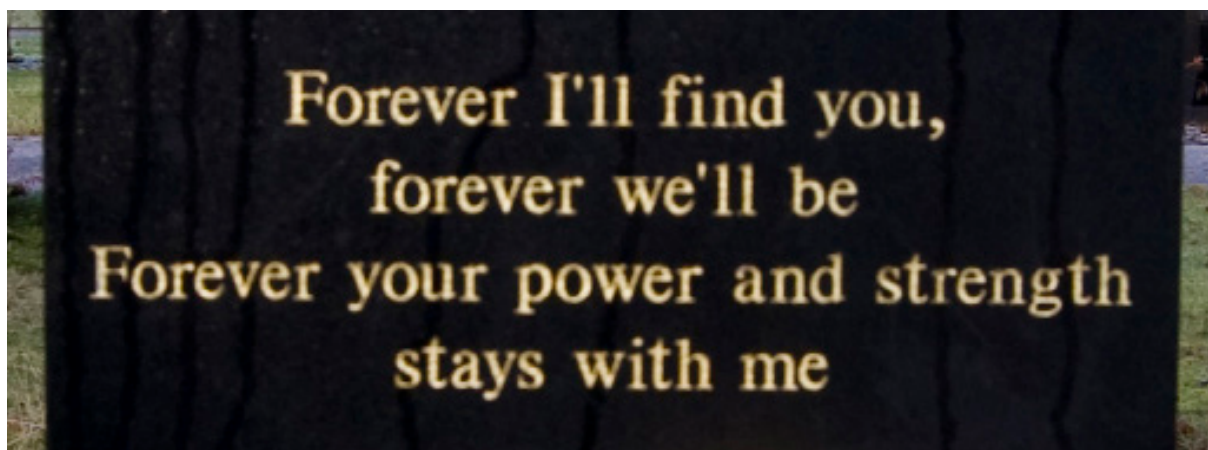
Lillebror

Kyrkogård VI

Till minne av.....

Du var ett lån vi alltid minns, något underbart som ej längre finns.

Evigt Älskad-Saknad

Nutida texter förekommer sällan, men här är ett exempel från 2000-talet.
Ett citat ur Dropkick Murphys låt *Forever*.

PSALM- OCH BIBELHÄNVISNINGAR PÅ GRAVVÅRDAR

Kyrkogård I

Psalmer

34:1	23 (2st)	474:1-2	415:6 473
477 v3	247	492 2v	477:9 488
Dav.Ps 73.25	Dav.Ps 90:10	Dav.Ps 90:12	David 23 psalm

Hemlandss. N:o 190

Bibeltexter

Uppb. 21:4	Uppb. 22:4-5	Joh 14 2-3	Joh 11:25
Joh 14:27	Sak 3:4 (2st)	Rom 8 37-39 1	Sam 20:3
Gal 3:13	Job 19:25	2 Kor 5:1	Es 57:2
Joh. 3:16	2 Kor 5:1	Joh.upp 14:13 (3st)	
Pauli andra brev till Korinterna 5 kap I-V			

Kyrkogård II

Psalmer

Dauids 23 psalm	Dauids psalm 91
-----------------	-----------------

Bibeltexter

1 Kor 1:18	1 Kor 15 42-45	Uppb. 14 23
------------	----------------	-------------

Kyrkogård III

Psalmer

Ps 23

Bibeltexter

Inga

Kyrkogård IV

Psalmer

Inga

Bibeltexter

Psalt. 42

Kyrkogård V

Psalmer

Inga

Bibeltexter

Joh. 3:16

Kyrkogård VI

Inga psalmer eller bibeltexter

ÖVRIGT

Kyrkogård nr	I	II	III	IV	V
Stenram i grus	26	5			
Stenram i gräs	28	8			
Stenram i plattytta	3				
Muromgärdad grusgrav	2				
Gräsgrav med järnräcke	4				
Grusgrav med järnräcke	6				
Plattytta med järnräcke	1				
Gjutjärnskors	3				
Gjutjärnsvård	1				
Gjutjärnsurna	1				
Järnkors äldre	13	3		4	
Järnkors nytt	8	4		9	6
Reliefbild metall	2				
Metallornament	10	12	25	4	
Träornament					1
Glasornament				1	
Marmorornament	1				
Kvarnstenar				1	1

KÄLLOR OCH LITTERATUR

H Biedermann, *Symbollexikonet*, Stockholm 1989.

Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet: om symboler och attribut* 1999.

Gravkonst 1930.

Antikvarietjänst Maud Forsberg AB, *Bevarandeprogram för Arvika kyrkogård* 2010.

K Myhrberg, *Bevarandeplaner för kyrkogårdarna i Säffle pastorat* 2012.

A-B Sörensen, *Begrepp i begravningsverksamheten*, Alnarp 2005.

A Noreen (1859-1919) *Sunneboken* 1987.

V Svensson, *Sunne kyrka genom tiderna* 1959.

Mai Hedin, *Allt har sin tid*, Sunne 2012.

Sunne församling, *Sunne kyrka genom tiderna* 1988.

Länstyrelsen, *Begravningsplatser i Värmland* 1988.

Värmlands Museums arkiv.

Bilaga 1

BILAGA TILL RIKTLINJERNA

Den gamla lindallén som beskrivs bl.a i kapitlet om kyrkogård I är som all vegetation förgänglig. Ett förslag till återskapande kan se ut som följer:

- Torr- och säkerhetsbeskärningar fortgår de närmaste åren såsom de görs idag.
- Efter ett visst antal år påbörjas en toppning av kronorna som kan ske i etapper med några års mellanrum. När denna toppning skall påbörjas är svårt att avgöra idag, (2012), men inom ett 25-årsperiod kan det vara dags.
- När de delvis kala stammarna som nedtoppats har en höjd på ca 10-15 m görs en ny lindplantering (skogslind) mellan de gamla stammarna. Ljusinsläppet bör då vara nog för en gynnsam nyetablering.
- De kvarvarande stammarna som fortfarande ger en bild av hur den gamla allén såg ut får sakta självdö under säkerhetsbevakning.

Detta blir ett led i att bevara karaktären och den biologiska mångfalden.
Hur lång tid processen tar är svårt att veta, men troligen 75-100 år.

På Sunne kyrkogårds övriga delar skall kompletterande planteringar av såväl träd som häckar följa de för området tänkta idéerna.

Stenstättorna (2 stycken) skall naturligtvis bevaras. Dessa bör snarast restaureras då de redan idag börjar bli medfarna.

Bilaga 2

LAG (1988:950) OM KULTURMINNEN M.M.

4 KAP. KYRKLIGA KULTURMINNEN

KYRKLIGA INVENTERIER

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. Lag (1999:304).

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts. Lag (1999:304).

8 § Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enligt 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. Lag (1999:304).

9 § I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. Lag (1999:304).

10 § Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besikta kyrkliga inventarier.

Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. Lag (1999:304).

BEGRAVNINGSPLATSER

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1

§ begravningslagen (1990:1144).

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

14 § Om Riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

15 § Om det på en begravningsplats eller i en byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt värde, tillämpas bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 §§ också på sådana föremål. Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen. I stället för vad som sägs i 7 § skall i förteckningen anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än kommunen.

BEREDSKAPSFÖRBEREDELSE

15 a § Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar skall vidta de beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Lag (1999:942).

ERSÄTTNING TILL SVENSKA KYRKAN

16 § Svenska kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Svenska kyrkan beslutar om fördelning av ersättningen mellan stiftet. Stiftet beslutar om fördelning inom sitt område.

Riksantikvarieämbetet skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i landet. Länsstyrelsen skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i länet. Lag (1999:304).

BEGRAVNINGSLAGEN (1990:1144)

2 KAP. BEGRAVNINGSPLATSER

BEGRAVNINGSPLATSENS SKICK

12 § En begravningsplats skall hållas i ordnat och värdigt skick och den helgd som tillkommer de dödas vilorum skall alltid iakttas.

7 KAP. GRAVRÄTT

UTÖVANDE AV GRAVRÄTT M.M.

1 § Gravrätten får utövas bara av den som i gravboken eller gravregistret är antecknad som innehavare av gravrätten.

När gravrättsinnehavaren har avlidit, får dock den som ordnar med gravsättningen utöva de befogenheter som tillkommer en gravrättsinnehavare och som har samband med gravsättningen av den avlidne.

GRAVRÄTTSINNEHAVARENS ANSVAR FÖR GRAVPLATSEN

3 § Innehavaren av gravrätten skall hålla gravplatsen i ordnat och värdigt skick.

ÖVERLÅTELSE OCH ÅTERLÄMNANDE AV GRAVRÄTT

12 § Gravrätten får återlämnas till upplåtaren.

En gravrätt som har återlämnats får efter ansökan hos upplåtaren, inom 25 år efter senaste gravsättningen, återupptas och upplåtas till någon som tillhör den personkrets som anges i 11 §. Lag (2012:133).

Övergång av gravrätt vid innehavarens död m.m.

19 § Om det inte finns någon som gravrätten kan gå över till enligt 14 §, skall gravrätten anses återlämnad till upplåtaren.

20 § När en gravrätt ska anses återlämnad enligt 19 § eller har återlämnats enligt 12 § första stycket är upplåtaren skyldig att behålla gravplatsen under minst 25 år från gravsättningen till förmån för den som senast har gravsatts där.

Gravanordning behöver behållas bara om kostnaden för skötseln av gravplatsen betalas. Lag (2012:133).

GRAVANORDNING M.M.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Första stycket gäller inte en gravrätt som har upplåtits med begränsningar enligt 8 §. Lag (2012:133).

27 § Innan en gravanordning sätts upp, skall upplåtaren pröva om den är sådan att den kan tillåtas.

28 § När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Medgivande skall lämnas, om det inte finns risk för att man förfar med gravanordningen på ett ovärdigt sätt.

29 § Gravanordningar får inte pantsättas eller utmätas.

ÄNDRINGAR PÅ GRAVPLATSEN

30 § Upplåtaren får göra ändringar på gravplatsen bara om gravrättsinnehavaren medger det.

Ändringar som är nödvändiga för att tillgodose kraven på miljöskydd, hälsoskydd och arbetarskydd får dock genomföras, även om gravrättsinnehavaren motsätter sig ändringen.

31 § Om skador måste förebyggas, har upplåtaren rätt att genast genomföra nödvändiga åtgärder på gravplatsen.

Gravrättsinnehavaren skall snarast därefter underrättas om åtgärderna.

GRAVRÄTTENS UPPHÖRANDE

32 § Gravrätten upphör när upplåtelse tiden går ut, när gravrätten återlämnas till upplåtaren, när den förverkas enligt 33 § och när den förklaras ha upphört enligt 34 §.

33 § Upplåtaren får förklara gravrätten förverkad, om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälper vanvården inom ett år efter det att han har delgetts föreläggande om att sätta gravplatsen i stand. Föreläggandet skall innehålla upplysning om att gravrätten kan förverkas.

En gravrätt får inte förverkas, om det är en myndighet som svarar för gravplatsens vård och underhåll.

34 § Om en allmän begravningsplats helt eller delvis läggs ned eller om det skulle medföra synnerligt men för en begravningsplats ändamålsenliga ordnande och skötsel att ha kvar gravrätter på platsen, får länsstyrelsen besluta att de gravrätter som berörs skall flyttas över till andra platser. Om det inte är möjligt eller om ingen rättsinnehavare begär att få behålla gravrätten, får länsstyrelsen i stället besluta att rätten skall upphöra.

35 § När gravrätten har upphört, gäller om gravanordningar vad som föreskrivs i 28 §.

36 § Det som gravrättsinnehavaren inte har fört bort från gravplatsen inom sex månader efter gravrättens upphörande tillfaller upplåtaren.

Om det har uppstått tvist om bortförandet, räknas tiden från tvistens slutliga avgörande.

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.

